

KOMİTACILARIN TEHDİT MEKTUPLARINDA MAKEDONYA'DAKİ TOPRAK MESELESİ VE ÇİFTLİK SAHİPLERİNİN DURUMU

*The Land Issue and the Status of Farm Owners in Macedonia
in the Threatening Letters of the Committee Members*

Fatih Alper EKİNCİ

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora
Öğrencisi, Ordu/Türkiye, E-posta: alperekinci045@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1497-4741

DOI: <https://doi.org/10.29329/akalid.2024.619.2>

Makale Türü	Araştırma - Research	Article Type
Geliş Tarihi	25 Mart - March 2024	Received
Kabul Tarihi	27 Nisan - April 2024	Acceptance
Yayın Tarihi	29 Nisan - April 2024	Publication
Sayfa Aralığı	16 - 53	Pages Range

Fatih Alper Ekinci, “Komitacıların Tehdit Mektuplarında
Makedonya'daki Toprak Meselesi ve Çiftlik Sahiplerinin Durumu”,
Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD),
C.2, S.1, Nisan 2024, s. 16-53.

Öz

Osmanlı Devleti, klasik dönemde Balkanlarda hakimiyet sağlamayı başaramamıştı. Fakat 19. yüzyıla gelindiğinde bölgede Osmanlı hâkimiyeti sarsılmaya başlamıştı. İç ve dış nedenler sebebiyle Balkanlarda kargaşa ve anarşi dönemi uzun yıllar boyunca sürmüştür. Bu mücadeleler yaşanırken taraflar komitacılar ve çiftlik sahipleri üzerinden bölgede hâkimiyet kurmaya ve politikalarını uygulamaya çalışmıştır. Komitacılar, dış güçler ve Osmanlı yönetiminden hoşnut olmayan halkın desteğini alıp onlar tarafından desteklenirken çiftlik sahipleri ise merkezi otoritesini tekrar tahsis etmeye çalışan Osmanlı Devleti tarafından korunmuşlardır. Çalışma yaşanan mücadeleleri, komitacıların ve çiftlik sahiplerinin yazmış oldukları mektuplar üzerinden okuma ve değerlendirmeyi amaçlamıştır. Tehdit mektuplarından bazıları komitacılar tarafından çiftlik sahiplerine yazılmıştır. Buna karşın çiftlik sahiplerinin Osmanlı yönetimine yazdıkları yardım isteklerini içeren mektuplar söz konusudur. Yazan, yazılan, amaç ve daha birçok konuda birbirlerinin karşıt noktasında duran bu mektuplar dönemin anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, Çiftlik Sahibi, Komitacılar, Tehdit Mektubu

Abstract

The Ottoman Empire managed to dominate the Balkans during the classical period. However, by the 19th century, Ottoman dominance in the region began to shake. Due to internal and external reasons, the period of turmoil and anarchy in the Balkans continued for many years. While these struggles were taking place, the parties tried to establish dominance in the region and implement their policies through the committee members and farm owners. While the Komitacis were supported by foreign powers and the people who were dissatisfied with the Ottoman administration, the farm owners were protected by the Ottoman Empire, which was trying to reallocate its central authority. The study aimed to read and evaluate the struggles through the letters written by the committee members and farm owners. Some of the threatening letters were written by the committee members to the farm owners. On the other hand, there are letters containing requests for help written by farm owners to the Ottoman administration. These letters, which stand in opposition to each other in terms of author, purpose and many other issues, have an important place in understanding the period.

Keywords: Macedonia, Farm Owner, Committee Members, Threatening Letter

Giriş

Kuruluşunun ilk yıllarından itibaren izlediği politikalar ile tabiiyetindeki topluluklara bir arada yaşama imkânı sunan Osmanlı Devleti, bu yaklaşımı ile Balkanlarda siyasi bir otorite olarak asırlarca kalmayı başarmıştır. Bu başarının sebebini sadece hoşgörü politikasına bağlamak doğru değildir. Çağdaşı olan devletlerle karşılaştırıldığında Osmanlılar askeri-siyasi ve ekonomik anlamda fark yaratacak güçlü bir yapı oluşturmayı başaramışlardır. Fakat 19. yüzyıldan sonra devlet, içte ve dışta yaşadığı dönüşümler ve gelişmeler sebebiyle gücünü kaybetmeye başlamıştır. Bu kaybın en çok hissedildiği yer Balkan coğrafyasıdır.¹

Balkanlarda yaşanan çözülmenin temel sebepleri şöyle sıralanabilir: Devletin merkezi otoritesinin zayıflaması, toprak sisteminin sekteye uğraması ve bozulması, milliyetçilik akımı ve bunun doğrultusunda komitacılık faaliyetlerinin ortaya çıkmasıdır. Devlet klasik dönemdeki kurumlarını 19. yüzyıla taşıyamamış veya dönüştürememiştir. Bunun sonucunda idari sistemde bazı boşluklar meydana gelmiş ve bu boşluklar yerel unsurlar tarafından doldurulmak istenmiştir. Bunlar çıkarları gereği, zaman zaman merkezî hükümeti karşısına almaktan da çekinmemişlerdir. Devlet ise günden güne güç kaybetmeye devam etmiştir. Devletin klasik dönemdeki gücünü kaybetmesine neden olan tek sebep yerel unsurlar (ayanlar) değildi. Toprak sisteminin bozulması da devleti olumsuz etkilemiştir. Osmanlı toprak sistemi devletin ekonomik, askerî ve siyasi açıdan rakiplerine karşı üstünlük kurmasında önemli bir araçtı. Bu sistemin bozulmasıyla birlikte devletin birçok mekanizması işlevini yerine getirememeye başlamıştı. Sistemdeki bu bozulmalara bağlı olarak toprak idaresinde oluşan belirsizlikler, Balkanlarda ayrılıkçı hareketler ve komitacılık faaliyetlerinin artmasına ortam hazırlamıştır.

¹ 19. yüzyılda Balkanların genel siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Tuğrul Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, Gece Yayınları, Ankara 2014.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin güç kaybetmesiyle birlikte İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletlerin Balkanlardaki çıkarları sebebiyle bölgede komitacılığa yönelik ayrılıkçı gruplar oluşmaya başladı. Güçlü devletlerle temasları bulunan bu tür gruplar, milliyetçi hareketleri hem yaygınlaştırmakta hem de kuvvetlendirmekteydiler. Bu tür hareketlerin Balkanlarda en çok hissedildiği yer Makedonya coğrafyası idi. Bu sebeple Makedonya’nın hemen her tarafında Bulgar, Sırp ve Rum komitacılara rastlamak mümkündü. Bu üç komita grubunun en belirgin özelliği Makedonya’da bir toprak reformu peşine düşmeleri idi.²

Komitacılar amaçlarına ulaşmak için başta silahlı faaliyetler olmak üzere birçok yöntem kullanmışlardır. Kullandıkları yöntemlerden birisi de toprak sahiplerini tehdit etmektir. Bu çalışmada Makedonya özelinde toprak reformu meselesi üzerinden komitacılar ile özellikle Müslüman toprak sahipleri arasındaki ilişkiler, komitacıların göndermiş oldukları tehdit mektupları ile toprak sahiplerinin devlet yetkililerine gönderdikleri yardım taleplerini içeren mektuplar üzerinden ele alınacaktır. Çalışmaya kaynaklık eden tehdit mektupları Osmanlı Arşivinden sağlanmıştır. Diğer bir ifade ile kendilerine gönderilen tehdit mektuplarını devletin resmi makamlarına ileten ve yardım isteyen toprak sahiplerine gönderilenler oluşturmaktadır. Komitacıların göndermiş olduğu tehdit mektupları üzerinden Makedonya meselesini anlamayı amaçlayan çalışmada şu sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır: “*Komitacılar neden çiftlik sahiplerini hedef aldılar? Gönderdikleri tehdit mektupları ne derece etkili oldu? Çiftlik sahiplerinin Osmanlı Devleti veya halk içinde karşılıkları ne idi? Çiftlik sahipleri komitacılık faaliyetlerine karşın kendilerini Osmanlı egemenliğinin neresinde görüyorlardı? Komitacılara destek veren Müslüman toprak sahipleri de var mıydı? Devlet, çiftliği basılan zarar gören çiftlik sahiplerine nasıl ve ne ölçüde destek veriyordu?*”

1. MAKEDONYA’DAKİ BULGAR KÖYLÜSÜNÜN DEĞİŞİM-DÖNÜŞÜMÜ VE ÇİFTLİK SAHİPLERİNİN YAŞADIKLARI SORUNLAR

Makedonya, en eski tarihi kaynaklardan takip edilebildiği kadar sürekli bir karışıklık, savaş ve bunların akabinde göçlere sahne olmuş bir bölgedir. Bu karışıklık ortamı Osmanlıların bölgeye gelmeleriyle birlikte son bulmuştur. Osmanlı yönetimi, ilk olarak bölgedeki feodal sisteme ve bunun getirdiği anarşiye son vermiştir. Halka yeni haklar tanımıştır. Ağır vergiler karşısında ezilen halk için daha uygun bir vergi düzenlemesi getirmiştir. Bunların yanı sıra angarya ve keyfi işlere meydan verilmemesi için önlemler almıştır. Tüm bu yapılan yeni düzenlemelere Osmanlı yönetiminin Balkanlarda uyguladığı hoşgörü politikası da eklenince hem halk bu düzeni benimsemiş hem de Osmanlı Devleti’nin bölgedeki hâkimiyeti pekişmiştir. Balkanlarda -daha özelinde Makedonya’da- kurulan bu sistem, Osmanlı idaresinin bölgedeki hâkimiyetini uzun süre devam ettirmesini sağlamıştır.³

² Fatma Gül Özküçük, *I. Meşrutiyet Dönemi Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011, s. 100-101.

³ F. Gül Özküçük, *I. Meşrutiyet Dönemi...*, s. 19; Osman Köse, “Bulgaristan Emareti ve Türkler, (1878-1908)”, *Turkish Studies*, C:1, S:2, 2006, s. 262; Süleyman Kani İrtəm, *Osmanlı Devleti’nin Makedonya Meselesi*, yayına hazırlayan Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 1999, s. 79.

Makedonya bölgesinde zamanla güç kaybı yaşayan Osmanlı Devleti, bölgedeki huzursuzluklarla baş etmek adına zaman, iş gücü ve kaynak yönüyle zarara uğrayacaktır. Bölgenin çeşitli sebeplerle istikrarsızlaşmasının sonucunda Bulgarlar, Sırlar ve Rumlar mevcut yönetimden hoşnut olmamaya başlamışlardı. Osmanlı egemenliğinden rahatsızlık duymaya başlamalarının birçok sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerden en önemlisi belki de diğerlerinin ortaya çıkmasını tetikleyen ekonominin bozulmasıdır. Osmanlılar, uyguladıkları tımar sistemi ile siyasi-askeri ve sosyo-ekonomik yapıyı birbirine bağlayarak güçlenmişlerdi. Ancak 16. yüzyılda bu yapı bozulmaya başlamış ve ortaya çıkan problemler zamanında çözülmediği için ileriki yıllara kronik sorunlar olarak miras kalmıştı. Devlet yetkilileri kalıcı çözüm bulmak yerine “*maliyenin vikayeden korunması için*” halka olağandışı vergiler koymaya başladı. Daha sonra bu vergiler kalıcı statü kazandı.⁴ Devlet tımar sistemine bir alternatif olarak iltizam sistemini uygulama başladı. Bu sistemle devlet sıcak para ihtiyacını karşılamayı amaçlamaktaydı. Toprakların vergi gelirleri en yüksek teklifi veren kişi ve gruplara peşin para karşılığında satılmaktaydı. Bunları satın alanlar genelde sermaye sahibi ağalardı. Bu sistem halka daha çok yük bindiriyordu. Anadolu’da ve Balkanlarda vergi konusu üzerinden mültezim ve halk nezdinde ciddi sorunlar yaşanmaktaydı. Ayrıca uygulanan bu sistem, Osmanlı hâkimiyeti öncesi yaşanan feodal anarşi düzeninin yeniden ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁵

Yukarıda sayılan sorunlara ek olarak yaşanan problemlerden birisi de Osmanlı klasik toprak sisteminin değişime zorlanmasıydı. Bu kısaca çiftlikleşme süreci olarak tanımlanabilir. Önceleri reaya tarafından işlenen topraklar güvenlik, ekonomik vb. sebepler yüzünden terk edilmişti. Bölgedeki nüfuzlu ve güçlü kimseler bu durumu fırsat bileerek toprakları kendi hâkimiyet sınırlarına katmıştı. Bunun sonucunda da zamanla büyük çiftlikler oluşmaya başlamıştı. Bu çiftlikleri oluşturanlar kimi zaman bir veya birden fazla kimselerdi. Sadece kişiler ve gruplar değil, Müslim-gayrimüslim vakıf ve manastırlar da sahipsiz toprakları kendi sınırlarına katarak çiftlikleşme sürecine dâhil olmuşlardır. Bu topraklarda devlet, mültezim, halk, vakıf, manastır gibi tarafların hepsinin birbirleriyle yaşadıkları yoğun anlaşmazlık süreçleri arşiv belgelerinden takip edilebilmektedir. Taraflar arasında yaşanan bu anlaşmazlıklar kimi zaman ulusal hareketlerin tetiklenmesine de neden olmuştur. Makedonya’da yaşanan ayrılıkçı hareketlerin nedenlerinden belki de en önemlilerinden birisi toprak sahipliği meselesidir.⁶

⁴ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001, s. 30.

⁵ Hakan Tan, *Makedonya’da Bulgar Komite Faaliyetleri ve Boris Sarafof*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2013, s.28; Meltem Begüm Saatçı, *Makedonya Sorunu*, (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Antalya 2004, s. 8.

⁶ Zafer Karademir, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı Osmanlı Toplumunda Kutluklar (1560-1660)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s.206-207. Bkz. Hadi Belge, *19. Yüzyıl Osmanlı Taşra İdaresinde Aynaroz Manastırları* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2018; Alper Fatih Ekinci, *Osmanlı Devleti’nde Kışlaklar (XIX. Yüzyıl)* (Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu 2022.

Halil İncılık, tımar sisteminin bozulmasını 1595-1609 yılları arasında ve sonrasındaki dönemde meydana geldiğini savunur. Bu dönem içerisinde gelişen bazı olaylar reayayı toprağından uzaklaştırmıştır. Boş kalan topraklar nüfuzlu kimseler tarafından ele geçirilmeye başlanmıştır. Toprağıın zengin ve nüfuzlu kimselerde toplanmaya başlanması çiftlikleşme sürecinin oluşmasını da sağlamıştır. Tanzimatçılar her ne kadar büyük toprak sahipliğini engellemeye ve büyük toprakları dağıtmaya çalışsalar da bunda başarılı olamamışlardır. Toprak sahipliğindeki bu durum 19. yüzyılda Balkanlarda çıkan ayaklanmaların ve huzursuzluğun ana sebebini teşkil etmekteydi.⁷ Kavramları, duruş yeri ve ideolojisi farklı olsa da Bulgar tarihçilerinin konuya bakışı benzerlik gösterir: 17. yüzyıldan itibaren Hristiyan köylülerin işledikleri topraklar sistematik bir biçimde ellerinden alınmıştı. Köylülerin ellerinden alınan bu araziler zaman içerisinde çiftlik olarak adlandırılan (büyük, ticari hacmi yüksek) tarım işletmelerinin birer parçası haline gelmiştir. Sadece arazi sisteminde değişiklikler yaşanmamış, arazi üzerinde yaşayan köylünün statüsü de değişmişti. Toprağıın üzerindeki köylüler serf statüsüne indirgenmişti. Toprağıın işlenmesini serf statüsündeki bu köylü gruplar ve çoğunluk ortakçılık müessesesi kapsamında işlemekteydi. Çiftliklerin sayılarının çoğalmasıyla birlikte zaten var olan köylü ve Müslüman toprak sahibi arasındaki çatışma daha da artmıştı. Elindeki toprağıın kaybedenlerin büyük çoğunluğunu Hristiyan reaya oluşturmuyordu. Bu da çiftlik sahiplerine karşı verilen mücadelenin yalnızca toplumsal ve ekonomik kaygılarla değil, aynı zamanda ulusal bir nitelik kazanmasına da imkân sağlamıştır.⁸

Çiftlik sahipleri ve köylüler arasında birbirlerine karşı yerine getirmeleri gereken bazı yükümlülükler vardı. Çiftlik sahibi, olabildiğince çok arazinin ekilmesini arzu ederdi. Bu isteğini de yandaşları aracılığıyla gerçekleştirirdi. Araziye ekilecek tohumun tedarikini çiftlik sahibi karşılamaktaydı. Elde ekilmeyen arazi kalması durumunda bu araziler farklı büyüklükte parsellere bölünüp hayvanlarının sayısına göre ortakçılara bırakılıyordu. Hasat zamanı gelmeden önce aşar alınmaktaydı. Ardından kalan hasadın 1/10'u tohum olarak ayrılıyordu. Geriye kalan ürün yarı yarıya çiftlik sahibi ve köylü arasında bölüşülüyordu. Eğer çiftlik sahibi köyde ikamet ediyorsa⁹ ortakçıların ona vermek zorunda olduğu bazı şeyler vardı. Bunlar çeşitli hediyeler olabileceği gibi çiftlik sahibinin hayatını idame ettirebilmesi için bazı besin maddeleri de (tavuk, yumurta, süt vb.) olabilmekteydi.¹⁰ Çiftlik sahibi de kendisine sağlanan tüm bu şeylere karşılık ortakçılar için bedava konut, çayır ve odunu hazır bulundurmuyordu.¹¹ Bu ve

⁷ Halil İncılık, “Çiftlik”, *TDVİA*, C:8, İstanbul, 1993, s.314.

⁸ F. Adanır, *Makedonya Sorunu...*, s.V.

⁹ 1900'lü yıllara gelindiğinde çiftlik sahiplerinin büyük kısmı çiftliklerde ikamet etmiyordu. Genellikle şehirlerde yaşıyorlardı. Bunun nedenlerinden birisi bölgenin güvenlik sorunu idi. Çetecilik faaliyetinin yükselişe geçtiği bu dönemde, Osmanlı güvenlik güçlerinin merkezden uzak yerleşimlerin ki buna çiftliklerde dahil güvenliğini sağlamakta zorluklar yaşadığı görülmekteydi; M. Begüm Saatçı, *Makedonya Sorunu...*, s.124.

¹⁰ Köylüler üzerindeki bu yükler, Makedonya'da ayrılıkçı oluşumların ortaya çıkmasında etkili olmuştur; Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı (TFR.I.SL)*, 78/7705.

¹¹ F. Adanır, *Makedonya Sorunu...*, s.40.

bunun gibi yükümlülüklerin beyleri ve köylüyü karşı karşıya getirmiş olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

Osmanlı Devleti'nde önemli makamları işgal etmiş, birçok önemli meselede aktif rol oynamış hatta Sadrazamlık da yapmış olan Mahmut Şevket Paşa'nın Balkanlar ve daha özelinde Makedonya için yapmış olduğu çıkarımlar kayda değerdir. Onun özellikle toprak sahibi ağalarla ilgili tespitleri dikkat çekicidir: Paşa, Balkanlarda toprak beylerinin imtiyazlı bir hayat sürdüğünden bahseder. Halkın özellikle Makedonya'daki toprak ağalarından nefret ettiğini belirtir. Feodal bir sistemin bölgede var olduğunu ifade etmektedir. Toprak sahibi beylerin çiftlikleri üzerindeki köylüyü istediği gibi sömürdüğünü, köylülerden %20-40 oranında faiz aldığını ve bu durumun köylüyü zor duruma soktuğunu belirtir.¹² Böylelikle Paşa'nın devletin tebaasına karşı çifte standartlı ve adil olmayan yönetimini dile getirerek, çözülmenin itici gücü olan dinamikleri sergilediği ifade edilebilir. Sonuç olarak, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki ilişkiler 19. asırda iyice kötüleşmiş durumdaydı. Bazı Hristiyanlar, kalabalık olarak yaşadıkları bölgelerde, Osmanlı'ya rakip olan devletlerin yardımıyla elde ettikleri ekonomik ve diğer üstünlükleri sayesinde Müslümanlara zavallı gözüyle bakmaya başlamışlardı. Bu gibi sebeplerden dolayı Müslüman halkla beraber Osmanlı sivil ve askerî idarecileri de azınlıklara karşı tepkisel davranışlarda bulunmaya başladılar. Bunun yanında Müslümanlar arasında bilgi ve kültür azaldığı daha doğrusu Hristiyanlar arasında çoğaldığı için aralarında bir çekememezlik durumu ortaya çıktı. Bu ve benzeri hadiseler ise Osmanlı'dan ayrılma duygusunu güçlendiriyordu.

Osmanlı Devleti'nde bir Makedonya sorununun ortaya çıkması aynı zamanda dönemin güçlü devletlerinin çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiştir. İngiltere, Fransa, Rusya gibi devletler desteklediği gruplar vasıtasıyla bölgede avantaj elde etmeye çalışmışlardır. Bunlar Makedonya'da komitacılık faaliyetlerinin dış sebeplerini oluştururken bir de meselenin iç sebepleri vardır. Makedonya meselesinin en yoğun yaşandığı dönemde Osmanlı Devleti'nin Makedonya'da egemenliğinin tehlikeye girdiği dönemlerde orada idarecilik yapan Tahsin Uzer'in anıları dikkate değerdir. Sistemi, acımasızca eleştirmekten kaçınmayan Uzer, meseleyi mensubu olduğu devletin bir idarecisi gibi değil de halkın gözünden nakletmişti.

"...Köyleri şöyle bir dolaştım Zaptiye ve jandarma zulmünden ve azabından başka bir şey görmedim. Müslüman'ı, Rum'u ve Bulgar'ı bunlardan şikâyetçi buldum. Tütün komisyoncularının, tüccar adına yaptıkları rezalet kalmamış, halk yumuşak tabiatlı, saygılı emre uyar ve kendi hallerine bırakılsa, mesudâne bir hayat geçirecekler; çünkü tanrı onlara gayet verimli ve zengin bir toprak ihsan etmiş, yüksek ahlak sahibi kişilerdi. Maalesef bunların normal yaşantısına imkân bırakılmamıştı. Halktan istenilen vergiler, o zaman zaptiyeler, yani jandarmalar aracılığıyla toplanır ve muhtarlarda düzenledikleri tutanaklarla parayı, hazineye teslim ederlerdi. Tahsil-i emval yani "para toplama" konusu devlet ile milletin, birbirine en yakından ilişki kurdukları; en önemli iktisadi meseledir. Örneğin haksız ve yersiz para almak! Maddi durumu vergi borcunu ödemeye

¹² Dilek Gücel, *Osmanlı Arşiv Belgeleri İle Selanik Vilayetinde Komitacılık: (1890-1913)*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2014, s. 131-132.

yeterli oluncaya kadar bekletilmesi imkânı varken, tenceresini ve hatta en değerli varlığını bile satırıp, memur maaşlarını karşılamak için her hal ü karda altından kalkılmaz bir durum yaratan zulümle karışık bir idare sistemi uygulanıyordu. Zavallı köylü, harman mevsimi ise ve tütünleri satılmamış ise, imkânsızlıktan dem vurarak, istenilen parayı veremeyeceklerini söyleyince, derhal işkence ve baskı başlar. Kazaya ve Livaya borcun bir süre ödenmesi için başvuruları da, tabur ağaları ve mülkiye amirleri kovarlar. Hatta tahkir ve tehdit ederler. Köyde Ağnam (küçükbaş hayvan) ve mekkâre(katır, at, eşek vb.) varsa köyün uygun bir yerinde toplanır ve sahiplerini de bunların arasında tevkif ederler. Zavallıların aileleri de ya kıymetli eşyalarını veya tütünlerini yok pahasına rehin etmek için, dört tarafa başvururlar. Toplanan hayvanlar düşük fiyatlarla elden çıkarılır veyahut ileride bunlardan alınacak yağ veya yapağıya karşılık korkunç bir faizle para bulmak zorunda kalırlar. Süvari jandarmalar; Köylerde yer, içer, arpa, buğday ellerine ne geçerse hayvanlarına yedirirler. Hatta Hristiyan köylerinde, rakısına şarabına ve karısına kadar ileri giderler. Nihayet o köyden istedikleri parayı alıp def olurlar. Bu zulüm o köyde yapılırken, civar köyler tir tir titrer ve onlar da başlarının çaresine bakarlar. Velhasıl müsait olmayan mevsim ve vaziyette tahsilat yapıldığından, tedarik ettikleri 10.000 kuruşu, 30.000 kuruş zararla kapatırlar yani faiz ve avansın korkunç neticesini görürler.”¹³ Tahsin Uzer Osmanlı’nın Makedonya Coğrafyasını kaybetmesinde her şeyden önce burada yaşayan unsurların devlete olan güvenini ve saygınlığını kaybetmelerinin önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır.

Çiftlik beyleri ve köylü grupları arasındaki sorunlar Bulgar komitelerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Sadece Bulgarlar komiteler ve çeteler oluşturmamış Sırp ve Rumlar da bu tür bir teşkilatlanmaya gitmiştir. Bu gruplar teşkilatlanma sürecinde halk desteği aldıkları gibi aynı zamanda dış destek de almışlardır. İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletler askeri-ekonomik-diplomatik desteği sağlamışlardır.¹⁴ Bulgar komiteleri aldıkları dış destek ve iç etkenler sebebiyle halkı Osmanlı idaresine karşı kıskırtıp isyana teşvik etmekteydiler. Dış destek bağlamında en önemli desteği Rusya verse de halkın isyana katılmasında iç nedenlerde vardı. Halkın idareciler ile yaşadığı sorunlar buna bir örnektir. Halka neden isyanlara katıldıkları yönünden bir soru sorulduğunda mütesellimleri, köy ağalarını ve subaşılıları işaret etmekteydiler. Bunların kendilerine karşı kötü muamelelerinden bahsetmekteydiler. Yaptıkları hareketin ana hedefini bu tür idarecilerin oluşturduğunu belirtiyorlardı. Hükümetin bunlara bir çözüm bulması gerektiği fikrini öne sürmekteydiler.¹⁵

2. KOMİTACILARIN MAKEDONYA’DA YÜRÜTTÜKLERİ FAALİYETLER

Bulgar komitacıları, Makedonya’daki emellerine ulaşabilmek için siyasi faaliyet yürütenlerin yanında çete faaliyeti yürütmekten de geri durmuyorlardı. Pek tabii çeteler ey-

¹³ D. Gücel, *Osmanlı Arşiv Belgeleri...*, s.128; Tahsin Uzer, *Makedonya’da Eşkıyalık Tarihi Ve Son Osmanlı Yönetimi*, 3.baskı, TTK, Ankara 1999, s. 31-33.

¹⁴ Kaya Bayraktar, “Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)”, *Bilig*, S:69, 2014, s.5-6; Mithat Aydın, “Osmanlı Makedonya’sında Slavist Bulgar Komita Faaliyetleri”, *Belgi Dergisi*, C:2, S:18, Yaz 2019, s.1593. Bkz. Ahmet Altıntaş, “Makedonya Sorunu Ve Çete Faaliyetleri” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:7, S:2, 2005; Güler Yarcı, “Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1913)”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C:4, S:1, Ocak 2013.

¹⁵ O. Köse, *Bulgaristan Emareti ve...*, s.264.

lemlerini gerçekleştirmeden önce teşkilatlanmalarını tamamlamaları gerekiyordu. Görev dağılımları, yetkilendirme, silah ve mühimmat gibi elzem şeylerin tamamlanmasından sonra çeteler artık eylem için hazırды. Artık hedef belirleme safhasına geçilmişti.¹⁶

Çetelerin ana hedefini Müslüman toprak sahipleri ve köylüler oluşturmaktaydı. Bunların dışında kendi davalarına yine bir tehdit olarak gördükleri gayrimüslim halk da zaman zaman Bulgar çetelerinin saldırılarından nasibi almıştır. Çetelerin bu kişi ve gruplara saldırma nedeni hem kendi davalarını sürdürebilmek adına gerekli maddi gücü sağlayabilmek hem de bir kargaşa ortamı çıkararak bundan faydalanmayı amaçlamaktı.¹⁷ Komiteler teşkilatlanmalarını bitirdikten sonra Müslüman gruplara karşı sistematik saldırılarda bulunmaya başlamışlardır. Bu saldırıların temel amacı Müslüman halkın üzerinde baskı kurmak ve onları göçe zorlamaktı. Tehdit, öldürme, yaralama, kaçırma gibi askeri eylemlerin yanında ekonomik eylemler de komitacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁸

Komitacılar ameleleri (tarım işçilerini) örgütleyerek Müslüman çiftlik sahiplerinin topraklarını ekip biçmesini önleme yoluna gitmekteydiler. Keza uyguladıkları boykotla bölgede yüzlerce yıldır devam eden teamülleri ve üretim ilişkisini kırarak Müslüman toprak sahiplerini önce zarara uğratma ardından gitmeye-göç etmeye zorlama sonra da toprakları ele geçirmeye yönelik sistematik bir planın parçasını uygulamaktaydılar.¹⁹ Komitacılar, çiftlik sahiplerine yapmış oldukları baskılarla onları en masum amaçla topraklarını satmaya zorlamaktaydılar. Bulgar komitecileri tehdit yoluyla bazı çiftlikleri satın almıştır. Bu durumu davalarında ekonomik bir mücadele olarak görmüşlerdir.²⁰

Komitecilerin üzerinde ele geçirilip tercüme ettirilmiş belgelerde çalışma talimatları bulunmaktaydı. Bu talimat Makedonya başta olmak üzere yaşanan olayların arkasındaki sebepleri ve olaylar sonrası yaşanan gelişmelerdeki bilgi kirliliği ve dezenformasyonun izlerini de görmek mümkündür. Bunların dışında çetelerin nasıl destekleneceği, para toplama, köylüleri ayaklanmaya teşvik etme ile köy, şehir ve mıntıka görevlileri, bunların görev ve sorumluluklarıyla, hareket tarzlarını da göstermekteydi. Talimatnameye göre; köylülerin Osmanlı askerinin hareketlerini takip edip çetelere bildirme zorunluluğu bulunmaktaydı. Halkı mutlaka galeyana getirerek köye gelen Osmanlı askerinden konsoloslar ve merkezi hükümet nezdinde şikâyetçi olmalarının sağlanması isteniyordu. Köye gelen Osmanlı asker ve memurlarının velev ki çok cüzi bile olsa masraflarının köyün vergisinden düşülmesinin sağlanması, olmadığı takdirde

¹⁶ D. Gücel, Osmanlı Arşiv Belgeleri..., s.244.

¹⁷ D. Gücel, Osmanlı Arşiv Belgeleri..., s.244.

¹⁸ Suzan Ertürk, *Balkanlar'da Aşırı Milliyetçi Bir Örgütlenme: Makedonya-Edirne Dahili İhtilal Teşkilatı (1893-1912)*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2018, s.210.

¹⁹ BOA, TFR.I.ŞKT, 44/4342, 24 Haziran 1320, (7 Temmuz 1904). S. Ertürk, *Balkanlar'da Aşırı Milliyetçi...*, s.210.

²⁰ S. Ertürk, *Balkanlar'da Aşırı Milliyetçi...*, s.210.

şikâyet edilmesi talep edilmekteydi. Komiteler köye geldiğinde hemen köylüden nöbetçiler tayin edilmesi isteniyordu. Ayrıca bunların her türlü ihtiyaçlarının giderilmesi, silahı olmayanlara köyün parasından silah temin edilmesi belgelerde belirtiliyordu. Talimatnamenin iki maddesi (dördüncü ve yedinci) ise doğrudan toprak ağaları ve beylerini hedef almıştı. Bu maddelerden birisi; Komiteye muhalif ve faydasız Hristiyanların katledilmeleri maddesi idi. Cinayet hangi köyde olursa olsun bekçilere, kâhyalara, imamlara ve beylere (toprak sahiplerine) yüklenmeliydi. Mahkemede suçun bunlar tarafından işlendiğine dair kanaat oluşacak derecede şahitlik ve tanıklık yapılmalıdır. Yedinci madde de ise komitenin her köyde adamları olması gerektiği ve bazen bunlardan birisinin, bey için fedai olarak belirlenmesi isteğidir. Bu fedai bir beyi veya bir muhbiri ortadan kaldırmak için gerekirse canını vermelidir. Böylece ilk olarak bey katledildiğinde bütün köyün ahalisini hükümet, adliyeye yönlendirecektir. Köylü ötede beride meşgul olacak (sürtecektir), ikincisi ise köylünün artık kendi başına iş becermeye başladıkları kanaati oluşacak cesaretleri ve özgüvenleri artacaktır. Fedai yazılmış olanlar cesaretlendirilip köydeki görevlerini yapmaları sağlanmalı, düşmanları olan zalim Türkleri katletmeli ve katli ihbar edenler de derhal katledilmelidir ki eylem hiçbir zaman ortaya çıkmasın.²¹

Çiftlik sahiplerinin hedef seçilmesinin komitacılar için birçok faydası vardı. Osmanlı düzeninin taşradaki sahibi ve devamı olarak gördükleri çiftlik sahipleri aynı zamanda büyük topraklara hükmetmekteydiler. Topraksız köylünün toprak vaadiyle gönlünün kazanılması için iyi bir hedeftiler. Komitacıların genelde sahip oldukları sosyalist ideoloji hem tarihsel olarak hem de gelecekte planlanan düzen açısından toprak sahiplerini bertaraf etmeyi amaçlamaktaydı. Böylece komitacılar faaliyetlerinde önemli bir halk desteğini arkalarına almaktaydılar. Genellikle ilk yaklaşım çiftlik sahiplerinin tehdit edilmesidir. Bu tehdit para veya her türlü destek talebi şeklinde olmaktaydı. Şayet istekleri belirlenen zaman içerisinde yapılmaz ise saldırılar başlıyordu. Bu saldırılar genellikle önce çiftliği hedef alırdı. Evleri, ürünleri, hasadı yakmak en çok görülen usuldü. Daha şiddetli uygulamalarda ise kimi zaman çiftlik beyini kimi zaman da ailesinden veya etrafından birilerini kaçırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Komitacılar istediklerini alamadıkları vakit şiddetin dozunu arttırarak çiftlikte yarıcı köylüleri, kaçırdıkları kişileri, çiftlik beyi veya yakınlarını hedef alır ve öldürürlerdi. Bütün bu süreç her yerde aynı şekilde işlemeyebilirdi. Bazen çiftlik sahipleri ve köylüyü korkutmak amacıyla tehdit olmadan doğrudan saldırılarla insanlar hedef alınıp öldürülebiliyordu. Böyle durumlarda bazı farklı davranışlar görülmekle birlikte çiftlik sahiplerinin tepkileri genelde devlet ve askeri yetkililerden yardım istemek şeklinde olurdu.

2.1. Tehdit Eylemleri

Makedonya'daki Bulgar ayrılıkçı hareketi iki yönde gelişmişti. Birincisi Makedonya'nın Bulgaristan'dan ayrı iç bağımsızlığını hedefleyen iç Makedonya örgütü idi. İkincisi ise doğrudan kaynağını Bulgaristan'dan alan ve oradan desteklenen hareketti.

²¹ BOA, TFR.I.SL, 62/6119, 5 Kanunusani 1320, (18 Ocak 1905).

Bunların amacı Makedonya'nın Bulgaristan'a katılmasını sağlamaktı.²² Bu hareketin toprak ağaları üzerinde görünen biçimlerinden birisi de kaynağı Bulgaristan olan tehdit ve fidye mektupları idi. Sofya'daki komitecilerden birisi olduğu belirtilen Dimo Tonçofo adlı şahıs tarafından gönderilen mektup buna bir örnek teşkil edilebilir. Mektubun muhatabı Hacı Mehmed Efendi idi. Mehmed Efendi'den para talep edilmekteydi. Eğer istenen meblağ gönderilmez ise ilkbaharda sınırı geçerek çiftliğini yakacaklarını ve kendisini de öldüreceklerini belirtmişlerdi. Mektubu aldıktan sonra Mehmed Efendi hemen kaymakamlığa başvurmuş ve korunma istemişti. Mehmed Efendi, Bulgar çetelerinin neler yapabileceğini dönemin gazetelerinden, komitacıların eylemlerinden yahut çiftlik sahibi arkadaşlarının başına gelenlerden çok iyi biliyordu. Başka çiftlik sahiplerine de mektuplar gönderdiği anlaşılan komite ve kişiye dikkat çekilerek Bulgaristan yetkililerinden durumun önlenmesi istenmişti.²³ Osmanlı bürokrasisi için bir başka problem de tehdit mektuplarının her ne kadar yakın zamanda Osmanlı hâkimiyetinden kopmuşsa da başka bir ülkeden gönderilmiş olması idi. Bu Osmanlı yetkililerini daha da zor durumda bırakıyordu. Çünkü Bulgaristan emaretine yazılarak Bulgar makamlarının bu kişiyi cezalandırması istenmekte ve beklenmekteydi. Tehdit mektubundaki sınırı geçme ibaresi dikkati çekmektedir. Çünkü Osmanlı-Bulgar sınırının bir türlü kontrol edilemediği, komitacıların bu sınırı daimi bir şekilde geçtikleri ve Bulgaristan'dan aldıkları yardımların düzenli bir şekilde kendilerine ulaştırıldığı gerçeğine dikkat çekmekteydi.

Bulgar çeteciler tehdit mektuplarını doğrudan gönderebildikleri gibi muhataplarına ulaşabilmek için farklı metotlar da geliştirmişlerdi. Bunlardan biri Vecihi Bey örneğidir. Vecihi Bey, Kesiye'nin ileri gelen çiftlik sahiplerinden birisiydi. Bu yüzden de Bulgar çetecilerin hedefi haline gelmişti. Kendisine ulaşmak isteyen çeteciler tehdit mektubunu, Vecihi Bey'in ortakçısı olan çiftçilerinden birinin odasından içeri atmışlardı. Tehdit mektubu "*Elli aded lirayı osmaniye'ye havi ve 3175 numaralı komite heyetinin tarafınıza bir kâta ilmühaberi gönderilelidenberi 15 günde komite heyetinin sanduğuna yatırtmak istiyoruz şayed bu teklifimize dahi kulak asmayacak olursanız komite heyetinin layık gördüğü vechle hakkınızda muameleyi yapmağa başlanılacaktır bundan böyle hakkınızda her ne olursa olsun komite heyetinden başkasını mesul tutmayacağınızı bilmen lazımdır.*"²⁴ ifadelerini içermekteydi. Selanik merkezli 3. Ordu yetkililerinin göndermiş olduğu yazıda son zamanlarda bu gibi tehdit ve eşkıyalıkların arttığı ifade edilmişti. Ayrıca bu konuda hızlı ve ciddi önlemler alınması gerektiği belirtilmişti.

Komitacılar sadece Müslüman toprak beylerinden para talep etmiyorlardı. Hristiyan ahaliden de para talebinde bulunuyorlardı. Özellikle Bulgar komitacılar Rum çiftlik sahiplerine Müslüman çiftlik sahiplerinden farklı yaklaşmamışlardı. Hatta Bulgar-

²² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Tuğrul Özcan, "Kurumsallaşma Sürecinde Bulgar Millî Meclisi (1879-1885)", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 25, Hatay 2014, s. 99-110.

²³ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT, 2293/102, 3 Ramazan 1317, (5 Ocak 1900).

²⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), A.MTZ.(04), 101/12, 14 Haziran 1319, (27 Haziran 1903).

Rum nüfuz çatışmasının yaşandığı yerlerde çok daha şiddetli davranmışlardı. Dört kişilik bir eşkiya grubu Fili çiftliği subaşı ve Grenebeli Dimitri Anderya Boşuya'ya para göndermeleri için Rumca mektup göndermişlerdi.²⁵ Yine komita efradının gayrimüslimlerden para ve eşya istediklerine dair bir başka örnek Hora çiftliğinde yaşanmıştı. Luka isimli bir eşkiya Pandali Yorgi'ye mektup göndermişti. Mektupta 10 gün içerisinde istekleri kendine iletilmediği takdirde Yorgi'yi ölümle tehdit etmekteydi.²⁶

Tehdit mektupları içerisinde en ayrıntılı ve derinlikli yazılmış olanlardan birisi Bulgar komitacılarının en meşhurlarından olan Çernoyef'e aittir. Çernoyef'in Usturumca'daki Hacı Nafi Bey'e göndermiş olduğu tehdit ve para talebi içeren mektubu bu dönemde Makedonya'da çiftlik sahiplerine gönderilmiş yüzlerce mektuptan bir tanesini teşkil etmekteydi. Görüldüğü kadarıyla bu mektubun diğerlerinden ayrılan yönlerinden birisi Çernoyef gibi bu hareketin aynı zamanda fıkri liderlerinden birisinin elinden çıkmış olması idi. Bu haliyle içerik olarak uzun ve dönemin Bulgar milliyetçi hareketinin ideolojik görüşlerini içeren mektup, hareketi anlamak için bütünüyle önem taşımaktadır. Dolayısıyla aşağıda bir tercümesi verilen mektup sosyalist, milliyetçi bir hareketin ideolojik keskinliklerini taşıyorsa da içerisinde Osmanlı egemenliği, köylü ve toprak meseleleri hakkında bölgenin bazı gerçeklerine işaret etmesi bakımından manidardır.

Mektup “*Usturumca Hristiyan Hükümetinden*” başlığıyla Bulgarlara ve etnisiteye değil doğrudan dini kimliğe atıf yaparak başlamıştı. Bundan sonra toprak meselesinin tarihsel bir süreci adeta özetlenmişti. Osmanlı hükümeti “*yankesici*” olarak nitelendirilmişti. Osmanlı idaresine dayanarak kanuna aykırı bir şekilde Hristiyanların arazilerinin “*siz bütün beyler*” denilerek açık bir şekilde çiftlik sahiplerini işaret ederek, ele geçirilmiş olduğunu belirtmişti. Böylece milletin esaretinin tahammül edilemez bir hale getirildiği, dahası milletin, beylerin ve subaşıların esiri haline getirildiğini belirtmişti. Halkın (çiftçinin) üzerindeki ağır yüke dikkat çeken Çernoyef, gece gündüz ailesiyle çalıştığı halde ürünün yarısından fazlasının elinden alındığından hatta yortu günlerinde bile beylerin tarlalarında çalışmaya zorlandığından şikâyet etmişti. Bundan sonra Osmanlı idaresinin meşruiyetini yitirmesi ve komitacılık hareketinin kendince haklı sebeplerini ortaya koymaya çalışmıştı. Halkın Osmanlı idaresine olan güvenini kaybederek kendi kuvveti üzerine dayanmaya mecbur kaldığını ifade etmişti. Böylece halk örgütlenerek Osmanlı hükümetine karşı isyan etmeye mecbur olduğunu belirtmişti. Hatta kendi içinde bulunduğu komitacı gruplarını ise daha ileri seviyede görerek “*daha akli başında olanlar silahlı ellerine alarak insanlık hukukunu aramaya mecbur kaldığını*” belirtir. Ayrıca Hacı Bey'e “*sizin hükümetiniz*” diyerek çiftlik sahipleri ile hükümet arasındaki ilişkiyi de aynı kaynak ve düzlemde gördüğünü gösterir. Makedonya'nın her yerinde ortaya çıkmış çeteleri bu sürecin tabii bir sonucu olarak gören Çernoyef, bunların Hristiyan bir hükümet kurmuş olduklarına dikkat çeker. Bundan sonra Osmanlı hükümetinin bu gelişmeleri çekemediğini ve milletin bu halini mahvetmek için her

²⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) TFR.I.MN, 131/13091, 28 Haziran 1323, (11 Temmuz 1907).

²⁶ BOA, TFR.I.MN, 75/7414, 14 Eylül 1321, (27 Eylül 1905).

türlü vasıtaya başvurduğunu belirtir. Yıldız'dan verilen emirlere itaat eden memurların ve askerlerin Hristiyanları takip etmekten, şiddetli tedbirleri almak ve uygulamaktan çekinmediklerini belirtir. Ancak milleti korkutarak esir edemeyeceklerini ifade ederek şartların değiştiğine işaret eder. İzlenilen siyaset ve taktikle ateşe benzin (yağ) döküldüğünü anlayamamakla itham eder. Çernoyef'in diğer bürokratik kesimlere değinmeden doğrudan “Yıldız”ı hedef alması ve dönemin muhalif ruhuna uygun bir hedefi işaret etmesi de yine dikkati çekmektedir. Şiddet ve dehşet ile milletin idaresinin mümkün olmayacağını anlamak gerektiğini söyleyen Çernoyef, komitacılar ve taktikleri düşünüldüğünde sanki bu hakkı sadece kendilerinde görür gibidir. Dahası komitacıların yaptıklarını bir “*şiddet ve dehşet*” sarmalında olmadığını veya görmediğini göstermektedir. Siz halkı hapsedebilir, işkence yapabilir, öldürebilir, köyleri yakabilirsiniz fakat amacınızda-hedefinizde başarılı olamazsınız der. Aynı zamanda klasik komitacı taktikleri olan bu dehşet, anarşi, kargaşa politikalarını yalnızca Osmanlı idaresi yapmaktadır. Belli ki komitacı eylemleri ona göre bunların hiçbir özelliğini yansıtmaz. Çernoyef, hükümetin duruma çare olarak köylere asker koyulmaya başlamasının ve askeri tedbirlerin köylüye yeni yükler getirdiğine ve alınan tedbirlerin köylülerin işini yapmasını engellediğine işaret eder. Çeteleri ortadan kaldırmanın mümkün olmadığını ve bunu bazı Osmanlı bürokratlarının da gördüğünü (herhalde kendileriyle iletişim ve iş birliğinde olan muhalif İttihat Terakki çevrelerini ve gruplarını kastediyor) belirtmişti. Bu noktada hükümetin izlemiş olduğu politikalarda beylerin etki ve sorumluluğuna da dikkat çekmişti. Çünkü beylerin onayını almadan hükümetin hiçbir tertip ve teşebbüste bulunmadığını ve dolayısıyla yaşanan olumsuzluklardan “*hükümetten ziyade siz*” sorumlu tutarız diyerek yine yerel ileri gelen ve çiftlik sahiplerini hedef almıştı. Bölgede askeri tedbirlerin alınmasının sağlanmasında Hacı Bey'i ve paşayı sorumlu tuttuklarını da belirtir. “*Hristiyanlara kötülük etmediğiniz için seni ve paşayı akıllı adamlar zannederdik ama aldanmışız askeri tedbirlerin alınmasının sebebinin sizler olduğunuzu anladık*” diyerek ılımlı beylerin bile devletle ilişkileri noktasından bu süreçten kaçamayacağına işaret etmiştir. Ardından beyleri ve Osmanlı idaresini “*Türkler*” tanımlaması üzerinden tehdit ederek, kaymakamın gönderilmesini, Popçova, Menospit ve Kolaşin'den askerin kaldırılmasını ve komiteye 300 altın verilmesini istemişti. Bunları hükümetin emrindeki maaşlı kaymakamdan değil paşadan, kendisinden ve Cavid Bey'den istediklerini belirtir. “*Sizin gibi her gün elimizde bulunan adamların*” böyle şeyler yapmasına akıl erdiremediğini belirtir. Uyarır ve tehdit mektubunda daha önce adı geçmeyen muhtemel Hacı Bey'in oğulları olduğu anlaşılan Mazlum ve Hamdi Bey'in veya diğer beylerin başına bir şey gelirse vebalin kendilerine ait olacağını yazar.²⁷

Komiteciler tarafından gönderilen ve çiftlik sahiplerini hedef alan bir başka tehdit mektubunun muhatabı ise Kesriye eşrafından iki kardeş olan Derviş ve Selim beylerdi. Makedonya ve Edirne İhtilal Cemiyeti Sandığı adına gönderilen mektupta 120 altın (12000 kuruş) talep edilmişti. Bu mektuplar yalnız tehdit, para veya askeri tedbirlerin azaltılması talebi içermemekte, örgüt propagandası da dâhil olmak üzere gön-

²⁷ BOA, TFR.I.SL, 78/7705-2, 20 Mayıs 1905.

derilen tarafın görüş, hedef ve ideolojilerine de ışık tutmaktaydı. (Belgelerden bu paranın ilgili şahıslar tarafından komiteye verilmek zorunda kalındığı anlaşılmaktadır.) Mektup doğrudan amaca yönelik para talebiyle başlamıştı. Komitenin menfaatlerini ihlal edenlerin kurşun ve kama ile cezalandırıldığı hatırlatılmış, ardından başka şekilde hizmeti olmayanlardan para talebinde bulunulduğu bildirilmişti. Makedonya komitelerini emellerinden ne hapis ne işkence ne idam ne de sultan tarafından vadedilen ıslahat sözlerinin vazgeçirebileceği, silahlanmış olarak nihai amaçları olan hürriyetlerini kazanmadıkça ve Türklerle eşit haklara sahip olmadıkça vazgeçmeyeceklerini belirtmişlerdi. “*Siz beylerin hayatları her zaman bizim elimizde ve ihtiyarımız dairesindedir*” denilerek çiftlik sahipleri ve ileri gelenlerin örgüt karşısında zayıf oldukları iddia edilmişti. Beylerin bütün emlaklarının şehir dışında olduğu hatırlatılarak kendilerinin güvenli şehirde otursalar dahi mülklerine ulaşamayacakları ve hâkim olamayacakları vurgulanmıştı. Sebepsiz yere kötülük yapmadıkları, eğer öyle bir amaçları olsaydı Kesriye kazasında hiçbir beyin hayatını devam ettirmeye gücünün yetmeyeceği belirtilmişti. Kendilerinin yalnızca işlerine muhalefet edenleri, fakir ve aciz halka karşı zulüm ve baskıda bulunanları yahut milletlerinden olanları katledenleri ve idam edenleri öldürdüklerini dile getirmişlerdi. Derviş ve Selim Beylerin de henüz yeterli delil ve kâfi kanaat olmamakla birlikte böyle bir katlin töhmeti bulunduğu belirtilmişti. Şayet kendilerinden talep edilen 120 lirayı göndermedikleri takdirde Zerel köyünde yaşanan ölüm olayından sorumlu tutulabilecekleri ve istenilen paranın miktarının artacağı ifade edilmekteydi. İki kardeşin parayı 12 gün içinde gelecek olan kişiye teslim etmeleri istenmişti.²⁸ Bu olayla ilgili olarak Kesriye eşrafından Derviş ve biraderi Selim Beylere gönderilen mektup tercüme ettirilip ilgili yerlere gönderilmişti. Görice mutasarrıfı, komitacıların baskılarının yoğunlaştığı bu dönemde askeri tedbirler alınmaya devam edilmesini istemişti. Vilayetten gönderilen yazıya göre iki bölüğün Kesriye’ye gönderilmesi bildirilmişti. Kesriye’ye gönderilmiş olan mülki ve askeri heyet tarafından da bir rapor hazırlanmıştı. Raporun içeriğini Kesriye kazasındaki Rimni köyünde yapılan tahkikat oluşturmaktaydı. İnzibati tedbirler gece gündüz alınmaya çalışılmaktaydı. Görice’de bulunan redif taburlarından iki bölüğün Kesriye’ye gönderilmesi istenmişti. Raporda komitacılara çıkarılan af ile ilgili “*teessüf etmemek mümkün değil denilerek*” olumsuz görüşlere de yer verilmişti. Bulgarların affedilmeleri onların işinde gücünde meşgul olacakları yerde yine eşkıya çetelerine katılmaya onları muhafaza ve himaye etmeye devam etmelerine sebep olmuştu. Fevkalade dikkat çekici ve hayret edilen içeriğinden anlaşılabileceği üzere bunların ortadan kaldırılmaları için şiddetli ve ciddi tedbirler alınmadıkça bu gibi durumlara bir son verilmesi mümkün görünmüyordu. Bu mektup gibi diğer erbab-ı servete gönderilerek yapılan tehditler de vardı. Bir kısmından para koparılmış olduğu alınan özel duyumlardan anlaşılmıştı. Komitacılar tehditlerine devam etmekteydiler. Bu sebeple her türlü çabalarını akim bırakacak şiddetli ve ciddi tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmişti.²⁹

²⁸ BOA, DH.MKT, 688/39, 16 Mart 1319, (29 Mart 1903).

²⁹ BOA, DH.MKT, 688/39, 16 Mart 1319, (29 Mart 1903).

Bazen tehdit mektupları bir kişiyi değil tüm köyü hedef alabilmektedir. Nitekim Kesriye'nin Eslova İslam köyü ahalisine komitacılar tarafından tehdit mektubu gönderilmişti. Mektupta Hristiyan köylerine ait olan koruların kullanılması, hayvan otlatılması ve Hristiyanların öldürülmekte oldukları gibi meselelerden şikâyet edilmektedir. Bu eylemlerin devam etmesi durumunda Müslüman köy ahalisine bazı tehditler savrulmaktaydı. Bulgar komitesi tarafından yazılmış olan bu mektup köyün imamına verilmişti. Toplu olarak köy halkını içeren tehdit mektuplarının genelde imam ya da muhtarlarca gönderildiği-teslim edildiği anlaşılmaktadır. İşin ilginç yanı tehdit mektubunun gayri meşruluğu değil, mektupta bahsedilen olayların doğru olup olmadığının araştırılmasının istenmesiydi. Yani Osmanlı bürokrasisi artık bunlarla o kadar çok karşılaşmıştı ki, olaya neredeyse normal bir ihbar mektubu muamelesi yapmaktaydı.³⁰

Balkanlar'da yaşanan toprak meselesi, bu meseleyi mücadelelerinin merkezine koymuş ayrılıkçı hareketler ve yaşanan tarihsel süreçte toprağın tasarrufunu eline geçirmiş olan çiftlik sahipleri kaçınılmaz bir şekilde komitacıların ana hedefleri haline geldiler. Her ne kadar farklı milletlere ait örnekler çoksa da asıl büyük grubu Müslüman toprak sahipleri oluşturmaktaydı. Müslüman toprak sahipleri dışında her ne kadar genellikle eski Osmanlı tebaasından geçiş yapmış olanlar olsa da Osmanlı vatandaşı olmayan kişiler de saldırıların hedefi olabiliyordu. Zanis üzerinden yaşanan olay buna bir örnektir. Zanis, Almanya tebaasındandı ve Tikveş kazasında ikamet etmekteydi. Aynı zamanda burada Palikor çiftliğinin de sahibiydi. Bulgar eşkıyasından Daskal Tarayko, Zanis'e tehdit mektubu göndermişti. Mektupta çiftlik sahibinden para talep ediliyordu. Çiftlik sahipleri tehdit aldıklarında büyük oranda devlet yetkililerinden asker takviyesi ve koruma istiyorlardı. Ancak genellikle bunu sağlamak zor oluyordu. Bu korumaların da ancak özel şartlarda, belirli süre için sağlanabildiği anlaşılmaktadır. Çiftlik sahibinin nüfuzu ve konumunun bunda etkili olduğu aşikârdı. Bu olayda yaşanan asıl problem, Alman tebaası olan Zanis'in her türlü şikâyet takip işlemlerini Almanya elçiliği ve konsolosluğu üzerinden yürütmesiydi. Keza çiftliğe ilk etapta 10 asker yerleştirilmiş, sonrasında sebebi bilinmeyen bir nedenden bu askerler kaldırılmıştı. Daha sonra yapılan başvuru üzerine bu kez 15 asker konuşlandırılmıştı. Zanis buna rağmen tehditlerin devam ettiğinden şikâyetçiydi. Durumdan tek şikâyetçi olan Zanis değildi, Osmanlı yetkilileri de şikâyetçiydi. Osmanlı yetkilileri tehdit mektubunun kendileri tarafından görülmediğinden, Zanis'in kendilerine değil doğrudan konsolosluğa müracaat etmesinden ve işleri oradan yürütmesinden şikâyetçiydiler.³¹ Muhtemelen dönemin genel havasına uygun olarak uluslararası müdahalelere açık hale gelmiş Makedonya meselesinin Osmanlı bürokrasisini rahatsız eden boyutunun en basit örneklerinden birisiydi. Sonunda mektup Osmanlı yetkililerince görülmüştü. Mektupta “*yüz lira göndermediği takdirde mal ve hayatının tehlikede bulunacağı beyan edildiği*

³⁰ BOA, TFR.I.MN, 111/11019, 21 Teşrinisani 1322, (4 Aralık 1906).

³¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH.ŞFR, 306/96, 1 Mayıs 1319, (14 Mayıs 1903); TFR.I.A, 26/2564, 14 Ağustos 1321, (27 Ağustos 1905); TFR.I.A, 26/2564, 26 Temmuz 1321, (8 Ağustos 1905).

arız ve ihbar olunduğundan...” bir uygunsuzluğa fırsat verilmemesi mabeynden gönderilen emirle istenmişti.³² Meselenin çözülmesi için epey çaba sarf edildiği anlaşılmaktadır. Tehdit mektubunun izini sürebilmek için postaneler araştırılmış, Türkçe-Osmanlıca yazı incelenmiş ve farklı yazılarla karşılaştırılmıştır. Mektubu yazanın Bulgar eczanesinde kâtiplik yapan ve daha önce iltizam kitabesinde bulunmuş olan Köprülü belediye azasından Yuvaçe’nin küçük oğlu Petre olduğu ortaya çıkarılmıştı. Petre, yazının kendisine ait olduğunu kabul etmek durumunda kalmış ancak mektubun içeriğini bilmediğini, her gün böyle birçok mektubun üzerine Türkçesini yazdığını iddia etmişti.³³ Mektubu yazan bulunduğu gibi tehdit mektubunu gönderen Tarayko, Tikveş’te ölü olarak ele geçirilmişti. Zanis meselesi Müslüman toprak sahiplerinin komitacılar ile yaşadıklarına benzerdir. Ancak bir fark var ki Zanis meselesinin çok hızlı ve kapsamlı bir araştırma yapılarak bir şekilde çözüldüğü görülmektedir. Acaba uluslararası baskı boyutu sebebiyle Osmanlı tebaası olmayan yabancı çiftlik sahiplerinin meseleleri daha mı hızlı çözülmüyordu? Osmanlı yetkilileri postane takibi yapmış ve yazı örneklerini karşılaştırmıştı. Benzer olaylar yaşayan Müslüman toprak sahiplerinde aynı yol izleniyor muydu? Bu soruların cevabını kesin olarak bilmesek de bir şey var ki o da yabancı çiftlik sahipleri bağlı oldukları temsilciler aracılığıyla Osmanlı bürokrasisini epey zorlamaktaydılar.

Komiteciler çiftlik beylerinden para talebinde bulundukça çiftlik beyleri de bu durumu yetkililere bildirmekteydi. Toprak sahipleri belli ki devleti halen bir çözüm mercii olarak görüyorlardı. Ancak bazı çiftlik beyleri kendilerinden istenilen meblağı ödemek durumunda kalmışlardı. Kendilerine yapılan baskıyı büyük resmi görmek yerine kişisel bir durum olarak algılayıp ödeyecekleri bir miktar para ile çözebileceklerine inanmışlar mıydı? Bunu bilemiyoruz ama meselenin basit ve kişisel bir olay olmadığını herhalde kendileri de çok çabuk anlamışlardı. Komite reisleri Hamza Bey’den para talep etmişlerdi. Gerekli meblağın verilmemesi durumunda ise çiftliğini yakmakla tehdit etmişlerdi. Tehditlere boyun eğen ve sorun istemeyen Hamza Bey, komitecilerle iyi geçinmek adına 100 lira göndermişti. Lakin para taleplerinin arkasının kesilmemiş olması sonucunda Hamza Bey bu sefer devlet yetkililerine başvurmuştu.³⁴ Hamza Bey bu örneklerin ne ilki ne de sonuncusu olacaktı. Osmanlı Devleti, çağdaşı olan her devlet gibi dışardan gelen haberleri ve bilgileri inceleyip analiz ediyordu. Yabancı kaynaklardan gelen haberlere göre bazı Müslüman toprak sahipleri ve subaşılardan komiteciler ile bağlantıları vardı. Bunlardan bazılarının gönüllü bazılarının ise silah korkusuyla komitecileri çiftliklerde sakladıklarına dair haber gelmişti. Bu haberler ecnebi kaynaklardan gelmekteydi. Devlet yetkilileri bir taraftan *bu haberlerin her ne kadar gerçeği yansıtmadığını* söylerken diğer taraftan *bunlardan birkaçının komitacıları desteklemiş olabileceğini* söyleyerek kısmen itiraf edebilmişlerdi. Komitacılar karşısında eğilmek zorunda kalan kişilerin uyarılması ve durumun bildirilmesi istenmişti.³⁵ Yaşanan olaylar ve yetersizliklerin yalnızca çiftlik sahiplerinin devlete olan değil devletin bölgedeki

³² BOA, TFR.I.A, 26/2564, 25 Temmuz 1321, (7 Ağustos 1905).

³³ BOA, TFR.I.A, 26/2564, 28 Temmuz 1321, (10 Ağustos 1905).

³⁴ BOA, A.MTZ.(04), 117/26, 10 Mayıs 1320, (23 Mayıs 1904).

³⁵ BOA, TFR.I.SL, 63/6257, 30 Kanunusani 1320, (12 Şubat 1905).

uzantıları olan çiftlik beylerine ve subaşılar olan güvensizliğini artırdığını görmek mümkündür.

2.2. Öldürme ve Yaralama Eylemleri

Çeteler tehdit ile sindiremedikleri kişilere ve gruplara saldırma yolunu seçmişlerdir. Bu eylemlerinin sonucunda çiftlik beyleri, mütezimler, muhtarlar ve Müslüman köylüler ya yaralanmışlardır ya da hayatlarını kaybetmişlerdir. Bulgar çetecilerin hedeflerine taş koyan Hristiyan halkta bu şiddet eylemlerinden payına düşeni almaktaydılar. Zengin çiftlik veya toprak sahibi Bulgarlara “Çorbacı” denmekteydi. Bulgar komitacılar halk nezdinde itibarlarını, desteğini ve güvenini arttırmak için zaman zaman bu gibi kişi ve grupları da hedef almışlardır.³⁶ Saldırıları sonucunda ölen kişiler sadece bu kadarla sınırlı değildi. Bazen saldırıların yönü devlet memurlarına doğru da dönebilmekteydi. Ahaliyi korumakla görevli güvenlik güçlerinin yaralandığı veya öldüğü olaylar artık sıradan bir hale gelmişti.³⁷

Eşkiya saldırılarının yaşandığı yerlerden biri Macincova/Macinsova çiftliği idi. Çiftliği korumakla görevli sekbanlar ile eşkiya arasında çatışma çıkmıştı. Çatışma sonucunda hem güvenlik güçlerinden hem de sivil halktan zarar görenler vardı. Çiftliğin Rum muhtarı Suna Ripyar'ın eşi, büyük iki oğlu ve iki kızı eşkiyalar tarafından öldürülmüştü. Sadece öldürmekle kalmayan eşkiya bunların kaldığı evleri de yakarak olay yerinden uzaklaşmıştı. Olayın kolluk kuvvetlerine bildirilmesinden sonra iki müfreze eşkiya grubunu takip etmekle görevlendirilmişti.³⁸ Bulgar eşkiyaları hedeflerine ulaşabilmek için sadece Müslüman toprak beylerini öldürmüyor gayrimüslim tebaayı da öldürmekten çekinmiyorlardı. Bu şekilde komitacılar yalnız Müslüman ileri gelenleri değil Rum ileri gelen toprak sahiplerini de hedef almaktaydılar. Dahası yükselen milliyetçi bakışın bir neticesi olarak Bulgarlar, Rum ve Türkleri kendilerine karşı işbirliği yapmakla itham etmekteydi. Böylesi bir karşıtlık söylemi üzerinden Bulgar köylüleri kendi yanlarına çekiyor ya da desteklerini almaya çalışıyorlardı. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi Sırp-Arnavut, Bulgar ve Rum nüfus bileşenleri arasında iktidara yakın ya da merkezinde olmak hasebiyle en çok hedefe konulanlar Müslümanlar idi. Yani Sırp-larla Rumların çatışmasında, Bulgarlarla Rumların çatışmasında, ya da Arnavut Bulgar-Rum çatışmasında mutlaka ana hedefin yanında seçilen diğer yardımcı hedefi Müslümanlar oluşturmaktaydı. Bir diğer husus da terörize edilen olaylarda vahşet ne kadar çok, cinayetler ne kadar ağır olursa tehditlerin etkisi o kadar yüksek olmaktaydı. Bu sebeple komiteler-çeteler acımasızca davranmaktan çekinmemekte hatta ne kadar acımasız cinayetler işlenirse o kadar etkili olmaktaydılar ya da etkili olduklarını düşünmekteydiler. Bu dönem Makedonya yükselen tedhişin pençesindeydi.

Bulgar eşkiyası emellerine ulaşabilmek adına günbegün eylemlerini arttırmaya ve kimlik gözetmeksizin engel olduğunu düşündüğü kendi din ve milletinden de olsa bütün

³⁶ S. Ertürk, *Balkanlar'da Aşırı Milliyetçi...*, s.212.

³⁷ D. Gücel, *Osmanlı Arşiv Belgeleri...*, s.244.

³⁸ BOA, *DH.ŞFR*, 296/154, 31 Teşrinievvel 1318, (13 Kasım 1902); *DH.ŞFR*, 296/154, 31 Teşrinievvel 1318, (13 Kasım 1902).

grupları hedef tahtasına oturtmuştu.³⁹ Çeteler toprak ağalarının ve beylerinin direncini kırmak için bu çiftliklerde çalışan Hristiyan ahaliyi de katletmekten çekinmiyorlardı. Onlar ideolojik olarak “işbirlikçi” olarak görülmekte ve hedef alınmaktaydı. Çiftlik sahiplerinden öncelikle tehdit edilerek para istendiği ve örgüte gelir sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Eğer çeteler önünde işbirliği yapmaz ve para vermezse fırsat bulunduğu çiftlik basılıp kaçırılmakta ve fidye talep edilmekteydi. Bunda da başarı olunamazsa sonraki aşama çiftliği basmak, yakmak ve çiftlik halkına zarar vererek kaçmaları ve toprak sahiplerine ağır zarar verdirtmeye çalışmak olarak değerlendiriliriz. Tabii ki bu aşamalarda çiftlik sahiplerinin ne kadar iş birliği yaptığı, çevresindeki Bulgar köy, köylülerin durumu ve baskıları da önemli olmalıdır. Bu ifadelerden çetelerin ve komitelerin çok da düzenli ve prensipli hareket ettikleri sonucu çıkarılmamalıdır. Çetelerin hareket tarzlarını etkileyen başka birçok sebebin rol oynadığı düşünülebilir. Çete reisinin karakterinden, ideolojisine kadar, çevrede bulunan farklı etnik ve dini grupların birbirleriyle ilişkilerinden merkezi hükümetle olan ilişki ve irtibatlarına kadar birçok farklı değişken rol oynamış olmalıdır. Çünkü daha tehdit aşamasına bile gelmeden basılan çiftlikler olduğu gibi Bulgar çeteleri karşısında eğilmesine, para vermesine karşın öldürülen toprak sahipleri de az değildi. Dolayısıyla çiftlik sahipleri sınırları belli olmayan, adı konulmamış, nasıl tepki verecekleri ve davranacakları belirsiz bulanık ve yükselen bir tedhişle karşı karşıya kalmışlardı.

Eşkıyalar tarafından bir çiftliğe, meskene, kişilere ya da bir gruba saldırı düzenlenirken bu iki şekilde gerçekleştirilmekteydi. Birincisi saldırganların doğrudan hedefleri üzerine giderek saldırımları ikincisi ise dolaylı kişiler üzerinden veya Müslüman kimliğine bürünmek yoluyla idi. Örneğin, Menlik’in Vezirorman çiftliğine yapılan saldırıda üç şahıs eşkıyalar tarafından yaralanmıştı. Bu yaralanan üç şahıstan ikisi ölmüş, çocuk yaralı ise hayatta kalmıştı. Bu hayatta kalan çocuk kendilerine saldıranlardan birinin Lekteye köyünden bir Müslüman olduğunu ifade etmişti. Yetkililer, bunun gerçekten böyle olabileceği gibi fesat erbabının Müslüman kılığına girip eylemlerini bu şekilde gerçekleştirmiş olabileceği ihtimalini de yok sayamamışlardı.⁴⁰ Komitacılar Müslüman kılığına girerek kimliklerini gizleyebiliyorlardı. Ayrıca eylemlerini gerçekleştirdikten sonra suçu Müslümanlara daha rahat bir biçimde atabiliyorlardı.

³⁹ Menlik kazası dahilinde, Celallı isminde bir Müslümanın tasarrufunda bir çiftlik bulunmaktaydı. Bu çiftliğe Bulgar eşkıyası saldırmıştı. Eşkıya çiftlik binasını yakmakla kalmamış ziraat erbabı iki Hristiyanı da katletmişti. Ayrıca çiftlik kiracısı Said Ağa ile üç Arnavut’u da kaçırmışlardı. Nevrekob kazasına bağlı Masomışte köyü ahalisinden Fettah isminde bir Müslüman da Menlik kasabasına giderken yolculuk esnasında Bulgar eşkıyası tarafından katledilmişti. Pirlepe kazasına tabi Körence karyesinde Rum cemaatinden birine ait 100 koyun gasp edilmişti. Bu hayvanlara çobanlık eden iki Müslüman da öldürülmüştü. İştib kazasının Muradlı karyesinden bir Müslümanda katledilmişti. Sorumlu olanlar bulunmaya çalışılıyordu. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), BEO, 3191/239280, 8 Teşrinisani 1323, (21 Kasım 1907); HR.TH, 355/23, 9 Teşrinisani 1323, (22 Kasım 1907); BEO, 3191/239280, 8 Teşrinisani 1323, (21 Kasım 1907); HR.TH, 355/23, 9 Teşrinisani 1323, (22 Kasım 1907).

⁴⁰ BOA, DH.ŞFR, 354/38, 8 Eylül 1321, (21 Eylül 1905); DH.ŞFR, 354/38, 8 Eylül 1321, (21 Eylül 1905).

Komite-çeteler temel hedef olarak Müslüman toprak sahiplerini almış olsalar da cemaat olarak kendilerine mensup toprak sahipleri de zaman zaman eylemlerden kurtulamamışlardı. Ayrıca eşkıyalık hareketlerinden sadece toprağın sahibi etkilenmiyordu. Onun ailesi de olumsuzluklardan payını alıyordu. Mariya Binti İzlatko'nun vermiş olduğu arzuhal, eşkıyalık hareketlerinin sosyal hayatın en küçük yapı taşı olan aile kurumuna etkileri açısından özel bir örnek olarak tanımlanabilir. Mariya'nın kocası Dimitri iki yıl önce eşkiya tarafından kaçırılmıştı. Eşkiya Dimitri'yi bırakmak için fidye talep etmişti. Mariya istenilen parayı bulabilmek için babasından intikal eden çiftliğini Ziraat Bankası'na ipotek ettirmiş ve buradan aldığı parayı eşkiyaya göndermişti. Bunun üzerine eşkiya da kocasını serbest bırakmıştı. Eş her ne kadar kocasını eşkiyanın elinden kurtarmış olsa da Ziraat Bankası'na ödemeleri gereken borçları vardı. Borç beş taksite bölünmüştü. İlk iki taksit kocanın da hayatta olduğu zamanda ödenmişti. Lakin Dimitri eşkiya tarafından tutulduğu sırada yaşadığı olayların etkisiyle gelen hastalıklardan kurtulamamış ve ölmüştü. Mariya kendisinin beş evladıyla birlikte zor durumda olduğunu belirtiyordu. Bu sebeple devlet yetkililerinden yardım istiyordu.⁴¹ Mariya'nın yaşadığı ve kendi bakışından anlattığı olayın ne derece doğruluk payı taşıdığını bilemiyoruz. Ancak olay yine de eşkıyalık hareketlerinin toplumsal yönüne ışık tutmaktadır.

Komite ve çetelerin saldırılarına karşı Müslüman ahali ve özellikle çiftlik sahipleri de bazı önlemler alıyordu. Bunlardan biri de mevcut kule evlere sığınmak ve yeni kule evler inşa etmektir. Bu kule evlere geceleri bazen çiftlik sahipleri, bazen yardımcıları bazen de koyulan bir veya iki nöbetçi vasıtasıyla olası bir saldırı durumu önceden haber alınmaya çalışılıyordu.⁴² Belgelerden bu kule evlerin eşkiya saldırılarına karşı ne kadar başarılı olduğu bilinmemekle birlikte bu binalarında eşkiya saldırılarının hedefi olduğu görülebilmektedir. Manastır vilayetinin Pirlepe kazasındaki Çiçve-Haçve çiftliği bunun örneklerinden birisidir. Pirlepe'ye iki saat uzaklıkta olan Perliç manastırının

⁴¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *TFR.I.ŞKT*, 130/12991, 10 Teşrinievvel 1323, (23 Ekim 1907).

⁴² Kule ev geleneğinin tarihi Antik Çağlara kadar uzanmaktadır. Savunma amaçlı taştan yapılmış binalardır. Çok geniş bir coğrafyada izleri görülebilmektedir. Yunanistan, Batı Anadolu, Gürcistan, Balkanlar coğrafyasında günümüze kadar ulaşmış bazı yapılar bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde bu yapılar önceki dönemlerde olmakla birlikte özellikle merkezi otoritenin zayıfladığı ve yerel dinamiklerin ortaya çıktığı dönemlerde yapılmıştır. Ayanların bölgelerindeki güç ve prestij göstergeleridir. Hatta Aydın'da bulunan bu kule evlere bey kuleleri de denmektedir. Kule evlerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Osman Tural, "Balkan Coğrafyasında Osmanlı Konut Kültürü", *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2006; Ayda Arel, "Foça Bağ Evleri ve Kule-Ev Geleneği", VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1990; Bilge Yıldırım, *The Tower Houses In Foça*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1997; Bilge Yıldırım, "Foça Kule Evleri" *MİMARLIK*, S:2, 1999 ss.32-37; Martin E. Weaver, "A Tower House At Yeni Foça Izmir" *University of Macedonia Balkan Studies*, C:12, S:1 1971 ss.253-266; İlker Gümüş, "Aydın'da Cihanzade İbrahim Ağa Kulesi", *ANASAY*, S:13, 2020, ss.167-190; Cengiz Tavşan, Serkan Sipahi, Betül İrem Temiz, "Gürcistan Geleneksel Mestia Evlerinin Mimari Özelliklerinin İncelenmesi", *İDİL*, 2021, ss.1033-1047; Armend Kanaci, Deniz Demirarslan, Emine Begüm Savçın, "Karadağ Geleneksel Konut Mimarisine Genel Bir Bakış", *Mimarlık Ve Yaşam Dergisi*, C:7, 2022, ss.467-502.

yakınlarında duyulan silah sesleri üzerine jandarma ve redif taburundan bir müfreze olay yerine sevk edilmişti. Olay yerine giden yetkililer, Çiçve çiftliği kâhyası ve Pirlepe'nin Tornoç köyünden Şerif'in vahşi bir şekilde öldürülmüş olduğunu görmüşlerdi. Ayrıca çiftlik sahibi ortakçılardan İstoyko'nun da çiftlik kenarında ölü bulunduğu haber alınmıştı. Bunun üzerine olayla ilgili araştırma başlatılmıştı. Şerif'in kalmış olduğu kule ev kontrol edilerek kulenin merdiven başında ve kapısının iki tarafında kan lekeleri görülmüştü. İzler takip edilerek Şerif'in öldürüldükten sonra bulunduğu taşlığa kadar götürüldüğü anlaşılmıştı. Taşlığa kadar yolda kapaklı çarıklardan oluşan birçok ayak izi görülmüştü. Ayrıca Şerif'in tütün tabakası ve taşlıktan yüz metre kadar uzak bir yerde kan lekeleri görülmüştü. İstoyko ise Şerif'in eskiden beri güvendiği adamıydı. Ancak ihanet edip kule kapısını açarak 32 kişilik Bulgar çetesini içeri almıştı. Çete üyeleri Şerif'i boğduktan sonra olayın çiftlik içinde yapıldığının anlaşılmaması için delilleri karatma yoluna gitmişti. Ayrıca cenazeyi gayrimüslim göstererek olayın suçunun Müslümanlara atılması hedeflenmişti. Ceset at üzerinde Perliç manastırının üstündeki taşlık yola getirildi. Burada birkaç el silah ateşlenerek olayın burada meydana geldiği izlenimi vermeye çalıştıkları anlaşılmıştı. İstoyko ise Şerif'i aramaya gelen akrabaları tarafından önce darp edilmiş sonrasında öldürülmüştü. Öldürülen Şerif'in üç yıldan beri komite tarafından öldürülmeye çalışıldığı ele geçen mektuplardan anlaşılmıştı. Cinayetin özellikle Müslüman halkı kışkırtmak, korkutmak, dehşete düşürmek için bu şekilde işlendiği anlaşılmaktaydı. Olayların artmaması ve Müslüman halkın sakinleştirilebilmesi için ileri gelen ve nüfuzlu olanların gerekli tebligatı yapmalarının sağlanması istenmişti. Ayrıca katillerin hızla ele geçirilmesi ve cezalandırılmaları istenmişti.⁴³

Kule evler/Köy kuleleri ve çeteler arasındaki ilişkiye başka bir örnek de Ploşko çiftliğinde rastlanmaktadır. Kavadarlı Mustafa Efendi ve arkadaşları Bulgar eşkıyası tarafından saldırıya uğramıştı. Saldırı, köyün savunması için elzem olan kule yakınlarında meydana gelmişti. Çatışma esnasında Mustafa Efendi bacağından yaralanmış, eşkıyadan ise 4 kişi ölmüştü. Eşkıya havanın şiddetli yağmurlu ve gece olmasını fırsat bilip olay yerinden uzaklaşmıştı. Eşkıyanın takibi için iki mülazım komutasında 80 neferden oluşan iki müfreze görevlendirilmişti.⁴⁴

Balkan ve Ege coğrafyasının mimari bir parçası olduğu anlaşılan kule evler konusu incelenmesi gereken bir konu olarak görünmektedir. Özellikle merkezi otoritenin sarsıldığı, yerel nüfuz sahiplerinin yükseldiği dönemde genelde bu kişiler tarafından inşa edildiği anlaşılan bu yapıların savunma ve güvenlik ihtiyacına dönük olduğu anlaşı-

⁴³ BOA, *HR.TH*, 284/98, 20 Mayıs 1319, (2 Haziran 1903); *TFR.I.MN*, 10/996, 18 Mayıs 1319, (31 Mayıs 1903); *BEO*, 2082/156117; *HR.TH*, 284/88, 20 Mayıs 1319, (2 Haziran 1903); Tula ve refiki Daskal Atanaş'ın otuz kişilik çeteleriyle yine çevre köylerde çiftlik hanelerini yakmaya ve Hristiyan ve Müslümanları katletmeye devam ettiği... *TFR.I.A.*, 7/668, 19 Mayıs 1319, (1 Haziran 1903); *YA.HUS*, 449/80, 24 Mayıs 1319, (6 Haziran 1903).

⁴⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *TFR.I.KV*, 16/1570, 8 Mayıs 1319, (21 Mayıs 1903) ve 11 Mayıs 1319, (24 Mayıs 1903); *DH.MKT*, 2293/102, 23 Kanunuevvel 1315, (4 Ocak 1900); *HR.ŞFR*, 526/30, 12 Mayıs 1319, (25 Mayıs 1903).

maktadır. Bu fonksiyonları neticesi olsa gerek söz konusu kule evler komitacılar tarafından en çok hedef alınan yerlerden biri haline gelmişlerdi. Bu kuleler yapıları sebebiyle olsa gerek çiftlik beyini temsil ettiği gibi merkezi hükümetin otoritesini de temsil eder bir sembol haline dönüşmüş görünmektedir. Çatışmalarda kule evlerin önemli bir rol oynadığı ve çetelere karşı önemli bir savunma avantajı sağladığı düşünülebilir. Bunun bir örneğine İstaviçe çiftliğinde rastlamak mümkündür. Gece saat altı sıralarında 20 kişiyi aşkın Bulgar çetesi çiftliğe gelmişti. Çiftliğin kulesinde yatmakta olan kâhya Halil'i kuşatmışlardı. Halil'in direnmesi ve karşılık vermesi üzerine hiçbir şey yapamadan geri çekilmişlerdi. Çiftlik sahibi durumu ihbar etmiş ve bir müfreze ile korunmasını istemişti.⁴⁵

Çiftlik sahiplerinin komitacılar karşısında devletin kendilerini yeterince koruyamadığı konusunu sık sık dile getirdikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, Vodina kaymakamı eşkıyanın gerçekleştirmiş olduğu iki eylemle ilgili merkezi bilgilendirmek amacıyla telgraf çekmişti. Eşkîya bir müddetten beri Yenice kazasının Gule, Çeşgir, Ulah ve Kara köylerinin Yeniköy ormanlarında saklanmaktaydı. Ayrıca bu köy halkından para da almışlardı. Sonrasında ise Vodina'nın Veçeste çiftliğine giderek muhtar Yuva'nın himayesiyle bir Bulgar'ın evinde saklanmışlardı. Beş gün sonra Veçeste çiftliğine giderek İsmail Paşa'nın ve Vodinalı Veli Bey'in konaklarını yakmışlardı. Ertesi gün Rizve çiftliğine gitmişler ve orada da 2 kişiyi öldürmüşlerdi. Buradan da Yenice'nin Koloda ormanına doğru kaçmışlardı. Olayların duyulmasından sonra Yenice'den müfrezeler sevk olunmuştu. Konakları yakan ve üç kigayı⁴⁶ öldüren Bulgar çeteleri takip edilmişse de Vodina'da izleri kaybedilmişti. Veçeste çiftliğine giden müfrezeler sebepsiz bir biçimde burada iki gün vakit geçirmişler, hiçbir iş yapmamışlardı. Yangınların arkasında ise çiftlik sahipleri ile köylülerin ilişkisinin yattığı anlaşılmaktaydı. İsmail Paşa'nın Karahasan çiftliği yarıcılarında alacağı vardı. Bunu tahsil edebilmek için de köylüleri mahkemeye vermişti. Veli Bey'in ise çiftlikte kendi yarıcısı yokken diğer hissedarının yarıcılarını hor tutmuş-sıkıştırmış-zorlamış olduğu belirtilmekteydi. Ayrıca dört yıldan beri Yenice kazasında eşkıyalık yapan bazı kigalar üç ay önce Areş çiftliğinde bir Bulgar'ı öldürmüşlerdi. Buna karşılık olaraktan Rizve çiftliğindeki bir kiga ve on iki yaşındaki çocuğu öldürülmüştü. Bu iki olayda eşkıyanın 40-50 kişi olduğu tahmin edilmişse de çetecilerin(komitacıların) gerçek sayısı 12 idi. Geri kalanların çevre köylerden eşkıyayla beraber hareket eden Bulgar ahalisi olduğu yapılan gizli tahkikattan anlaşılmıştı. Bunların kanuna teslim edilmeleri ve mahkemeye çıkarılmaları gerekmektedir. Ancak olayları destekleyenlerin olması, ayrıca olayı görenlerin ve hadisenin iç yüzünü bilenlerin tanık olmamaları konusunda tehdit edilmeleri sebe-

⁴⁵ BOA, *TFR.I.MN*, 52/5112, 23 Teşrinievvel 1320, (5 Kasım 1904).

⁴⁶ Arnavutlar Toskalar ve Kigalar olarak ikiye ayrılır. Kigalar Arnavutluk'un Kuzeydoğusunda yaşayan kesimdir. Sünni Müslüman olan bu kesim dağlarda kabile hayatı yaşamakta ve muhafazakâr bir hayat sürmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Uğur Özcan *II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Karadağ Siyasi İlişkileri* (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2009, s.77.

biyle yargılanamadıkları belirtilmişti. Vodina kaymakam vekili özellikle çiftlik sahiplerini hedef alan olayın cezasız kalması durumunda başkalarının da cesaretlenip yeni olaylara sebep olunacağı konusunda uyarıda bulunmuştu.⁴⁷

Eşkiya tarafından çiftlik konağının yakılmasına dair bir başka hadise de Mirafça çiftliğinde yaşanmıştı. Çiftliğin mutasarrıfı Kalçiko köylü Hacı Abdülhalim Ağa idi. Çiftlikte bulunan konağı eşkiya tarafından yakılmıştı.⁴⁸ Yeniceli Ömer Efendi tarafından kiralanan Kurşar çiftliği de eşkiya saldırılarının hedefi olmuştu. Eşkiya konak ve müstemilatı ateşe vermişti. Olayda can kaybı yaşanmamış sadece maddi kayıp oluşmuştu. Hadisenin Bulgar komitecileri tarafından yapıldığı bildirilmekteydi.⁴⁹

Bulgar çetelerinin çiftlik sahiplerinin konaklarını hedef alması da önemlidir. Çetelere göre bu konaklar çiftlik beyinin otoritesini temsil etmekteydi. Eğer çiftlik beyi toprağının başında bekliyor ise bu konakta ikamet ediyordu. Yalnız kırsalda güvenlik problemleri arttığı zamanlarda çiftlik beyleri bu konakları terk etmiş ve daha korunaklı olduklarını düşündükleri merkezi yerlere yerleşmişlerdi. Elbette çiftlik beyleri konaklarını terk edince buralar sahipsiz kalmamıştı. Oluşan boşluğu çiftlik sahiplerinin vekilleri doldurmuştu. Her halükârda ister çiftlik beyleri ister vekilleri konaklarda ikamet etsin kesin bir gerçek vardı ki bu yapılar toprak sahibinin otoritesini temsil etmekteydi. Hatta bölgede çiftlik beyleri vasıtasıyla Osmanlı egemenliğini de temsil ettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Vodina’da yaşanan ve yerel yetkililerin yüksek hassasiyet gösterdiği olaylar merkezde aynı etkiyi yapmamıştı. Eşkiyanın bir çiftliğe saldırıp iki Arnavut’u katletmesi üzerine başlayan olaylar yeniden isyan-kalkışma belirtileri olarak görülmüş ve kazada yeterli askeri kuvvetin bulunmadığı bildirilmişti. Ancak merkez -kaymakamı biraz heyecanlı bulmuş olacak ki- ayaklanmanın yeniden çıkacağı haberlerinin telaş ve abartı olabileceğini belirtilerek Selanik sancagında olan Süleyman Paşa’nın Vodina’ya gönderilerek durumun kontrol ve denetiminin sağlanması istenmişti.⁵⁰

Süleyman Paşa bölgeye gelerek bazı tedbirler alınması konusunda önerilerde bulunmuştu. Yaptığı tahkikatta cinayetlerin daha önce komite reisleri tarafından gizli olarak her köyde tayin edilmiş olan fedailer aracılığıyla yapıldığını belirtmişti. Bunun dışında hâlihazırda müzayedeye çıkmış olan aşarın iltizamına talip çıkmasını engelleme amacı güdülmekteydi. Böyle yapılarak aşarın köyler halkına ihale edilmesi konusunda hükümeti mecbur bırakmak hedefleniyordu. Çiftlik sahiplerine yönelik hedefler de mevcuttu. Olaylar, çiftlik sahiplerinin gelişlerini engelleyerek ürünü/hasadı diledikleri gibi idare edebilmek amacıyla köy halkı tarafından yapıldığı/desteklendiği anlaşılmıştı. Bu noktada bazı duyumlar alınmıştı. Bunlardan biri yeterli memur ve asker olmamasından faydalanılarak Vodina merkezde hükümet dairesi ve devlete ait binaların yanıcı

⁴⁷ BOA, *TFR.I.SL*, 45/4437, 22 Haziran 1320, (5 Temmuz 1904); *TFR.I.SL*, 45/4437, 29 Haziran 1320, (12 Temmuz 1904); *TFR.I.SL*, 45/4437, 17 Haziran 1320, (30 Haziran 1904).

⁴⁸ BOA, *TFR.I.SL*, 62/6119, 5 Kanunusani 1320, (18 Ocak 1905).

⁴⁹ BOA, *TFR.I.SL*, 164/16363, 4 Teşrinisani 1323, (17 Kasım 1907).

⁵⁰ BOA, *TFR.I.SL*, 45/4437, 17 Haziran 1320, (30 Haziran 1904).

ve patlayıcılarla tahrip edilmesiydi. Bir diğeri ise eşkıyanın bazı evleri yakıp, İslam ve Rum halktan ellerine geçirdiklerini katledecekleriydi. Son olarak ise demiryolunun tahrip edileceği yönünde duyumlar alınmıştı. Yeterli asker bulunduğu için bu duyumlar karşısında ek tedbirlere lüzum görünmemişti. Bulgar ahalinin eskiden beri hiçbir ilgisi olmayan yerlerde üç-beş koyun keçi otlatmak maksadıyla ve sürüden ayrılan hayvanları arama bahanesi vs. gibi sebeplerle en hâkim yüksek tepelerde birer ikişer adam bulundurdıkları, bunların müfrezeleri takip ederek hareketlerini komitecilere ihbar ettikleri belirtilmekteydi. Bu durum onlara karşı tedbir alınmasını ve takip edilmelerini güçleştirmektedir.⁵¹ Devletin askeri anlamda güçsüz veya istenilen güçte olmadığı anlaşılmaktadır. Zira eşkıyayı takip edecek taburların görevlendirilmesinde dahi zorluklar yaşandığı görülmektedir.

Bulgar komiteci hareketi kendisinden önce ve sonraki her harekette olduğu gibi siyasi ve askeri alanlarda varlık göstermiştir. Zaman zaman siyasi ve askeri alanlardan bazı isimler diğerlerine göre daha bilinir hale gelmiştir. Berinalı Plaja'da bunlardan biridir. Kendisi Bulgarların meşhur komitacılarından. Bu kişinin gerçekleştireceği eylemle ilgili Osmanlı yetkililerine istihbarat ulaşmıştı. Alınan bilgiye göre hedef Buçin ve Koroşoyan köylerinin çiftlik sahipleri idi. Çiftliklerin sahibi Rum milletinden Naki ile Georgi idi. Eşkîya, bu çiftliklere saldırıp kule ve çiftlik hanelerini yakma niyetindeydi. Ayrıca kâhyaları da öldürmeyi planlamaktaydılar. Karasu Nehri geçit verdiğinde her iki köye de aynı gece baskın yapma niyetindeydiler. Eşkîya, etraftaki Bulgar köylerinden takviye alarak kuvvetlerini arttırmak istiyordu. Bu köylerin de yardımcı olmayı düşündüklerine dair haber alınmıştı.⁵² Bulgar komitacılarının halkta bir karşılığı olduğu anlaşılmaktadır. Zaten ortaya çıkan bir hareketin eğer halk desteği almazsa uzun süre var olması beklenemezdi. Bulgar halkının da komitecilere fikri ve eylemsel anlamda destek verdiği çıkarımı yapılabilir.

Komitacıları adi suçlular kategorisinde görmemek lazımdır. Bunlar eylemlerini gerçekleştirmeden önce detaylı planlamalar yapmaktaydı. Yalnız bazen çeşitli sebepler yüzünden bu planları istedikleri şekilde gerçekleştirememesi gibi durumlarla da karşılaşabiliyorlardı. Bunun örneklerinden birine Alasonya kazası sınırları içerisinde bulunan Şeyka çiftliğinde rastlanmaktadır. Az sonra yaşanılacak olan olaylardan habersiz olan Orhan Bey, o esnada bahçesinin kenarında işçilerle ilgilenmekteydi. Bu esnada kendisini dağa kaldırmak maksadıyla altı kişilik bir eşkıya grubunun saldırısına uğradı. Orhan Bey kendisine saldıran eşkıyaya karşı direnmişti. Bu durum karşısında eşkıya Orhan Bey'i karnından yaralamıştı. Bu olaylar yaşanırken Orhan Bey'in kardeşinin çocuğu da orada bulunuyordu. O da kaçarak canını kurtarmıştı. Eşkîya tarafından yaralanan Orhan Bey bir saat sonra vefat etmişti. Hadisenin kolluk kuvvetlerine bildirilmesiyle soruşturma başlatılmıştı. Bunun sonucunda yetkililer bazı bilgilere ulaşmıştı. Buna göre altı kişilik eşkıya grubunun başında Metro Gaçol namında biri bulunuyordu. Sadece reislerinin kimliği belirlenmemiş çete üyelerinden bir kişinin daha kimliği saptanabilmişti. Kimliği açığa çıkan kişi Alasonyalı Papa Yorgi'nin oğlu idi.

⁵¹ BOA, TFR.I.SL, 45/4437, 21 Haziran 1320, (4 Temmuz 1904).

⁵² BOA, TFR.I.MN, 123/12295, 29 Nisan 1323, (12 Mayıs 1907).

Yetkililer tarafından takip edilen ve yakalanacaklarını anlayan çete üyeleri dört bir tarafa dağılarak izlerini kaybetmişlerdi. Beş çete üyesinin akıbetiyle ilgili elle tutulur bir bilgi olmasa da Alasonyalı Papa Yorgi'nin oğlunun Yunanistan'a kaçtığı bilgisine ulaşılabilmişti. Kendisi sınırı geçtiğinden kaza dâhiline geldiği sırada yakalanmasıyla ilgili çalışmalar yürütülmekteydi. Bu sırada soruşturmayı yöneten yerel yetkililer olayla ilgili yeni bilgilere de ulaşmışlardı. Çiftlikten eşkıyaya yardım ve kılavuzluk edenler olduğu saptanmıştı. Çiftlik muhtarı Todori ile bekçi Arnavut Mehmed gözaltına alınmışlardı. Bunlarla ilgili yapılan soruşturma neticesinde çiftlik muhtarı Todori cinayetle ilişkilendirilirken, bekçi Arnavut Mehmed'in mahkemeye sevk edilmemesine karar verilmişti.⁵³ Burada üzerinde durulması gereken üç önemli nokta vardır. Birincisi merkezin bölgedeki yetkililere uyguladığı baskıdır. Herhalde merkez, taşradaki yetkililerin olayda hızlı bir ilerleme kaydedememesinden veya suçlu olarak kimseyi yakalayamamasından rahatsızlık duymaktadır. Bu olay üzerinden merkezin ve taşranın komitacılık faaliyetlerini ölçmek mümkündür. Merkez olayların süratle çözülmesi ve suçluların hemen yakalanmasını istemekteydi. Merkezin böyle bir istekte bulunması son derece normal olarak karşılanabilir. Yalnız taşranın bakış açısı merkezinkinden farklılıklar göstermektedir. Elbette çok özel bir durum olmadığı müddetçe yerel yetkililer de suçluların yakalanmasını isteyecektir. Ama olayın yaşandığı 1900'lü yıllara bakıldığında bölgedeki birçok yerde buna benzer olayların ne kadar çok yaşandığı gözler önüne serilmektedir. Bu sebeple zaman zaman merkez ve yerel çatışması belgelerde kendine yer bulabilmektedir. İkincisi çete mensuplarının eylemlerini gerçekleştirdikten sonra dört bir tarafa dağılmalarıdır. Bu elbette bir taktiktir. Zaten Osmanlı Devleti günbegün artan olaylar sebebiyle olaylara müdahale edecek personel sıkıntısı çekiyordu. Bunun bilincinde olan komiteciler, eylemlerini gerçekleştirdikten sonra dağılarak Osmanlı'nın bu durumunu kendi lehlerine kullanıyordu. Bu durum karşısında hem yakalanma ihtimallerini azaltıyorlar hem de Osmanlı kolluk kuvvetlerinin moralini bozarak avantaj elde ediyorlardı. Üçüncü nokta ise Çiftlik muhtarı Todori ile bekçi Arnavut Mehmed'in durumlarıdır. Çiftlik muhtarı cinayetle ilişkilendirilip mahkemeye sevk edilirken bekçinin mahkemeye sevk edilmemesine karar verilmiştir. Burada ilk akla gelen ihtimal muhtarın suçlu olması bekçinin suçsuz olduğunun anlaşılmasıdır. Lakin bekçinin serbest kalmasına itiraz edenler olmuştur. Burada akla bazı soru işaretleri gelmektedir. Bunlardan biri komitacıların gerçekleştirdiği bir olayda bir Müslümanın suçlu olarak ortaya çıkmasının yaratacağı infial olabilir. Bir diğeri bekçinin bölgede komitacılık faaliyetlerine karşı muhbir olarak kullanıldığı fikridir.

Çiftlik sahiplerinin faili meçhul cinayetlere kurban gidebildikleri gibi katillerin komitacı ilişkilerinin belirlenemediği durumlar da söz konusuydu. Dolayısıyla cinayetin adı bir cinayet mi yoksa bir komitacı eylemi mi olduğu tespit edilememekteydi. Siroz'un Hazinedar çiftliği mutasarrıfı Recep Ağa öldürülmüş ve katilleri belirlenememişti.

⁵³ BOA, *DH.MKT*, 543/45, 4 Temmuz 1318, (17 Temmuz 1902); *DH.MKT*, 543/45, 20 Ağustos 1318, (2 Eylül 1902); *DH.MKT*, 543/45, 9 Ağustos 1318, (22 Ağustos 1902); *DH.MKT*, 543/45, 11 Şaban 1320, (13 Kasım 1902); *DH.MKT*, 543/45, 23 Teşrinisani 1318, (6 Aralık 1902); *DH.MKT*, 543/45, 18 Haziran 1318, (1 Temmuz 1902).

Daha sonra yapılan araştırma neticesinde bazı isimlere ulaşılmıştı.⁵⁴ Ancak katillerin komitacılar ile ilişkili olup olmadıkları kesin olarak saptanamamıştı. Şayet ilişkileri var ise de bu durum komitacıların örgütlenme biçimleriyle de benzerlik göstermektedir. Komitacılar çiftlik beylerine ya doğrudan bir saldırı düzenler ya da köy içinden fedailer belirleyerek uygun zamanı geldiğinde eylemlerini gerçekleştirirlerdi. Recep Ağa'nın öldürülme olayı bunun bir örneği olabilir. İkinci bir seçenek daha var ki o da çiftlik beyleri ve köylüler arasındaki münferit sorunlardır. Ağa'nın katilleri komitacılara üye olmasa dahi yaşanan problemlerden dolayı Ağa'yı öldürmüş olabilirlerdi. Saldırıları o kadar çok ve çeşitli idi ki bu durumda çok farklı sebeplere dayanan bazı saldırıların hiçbir ideolojik anlam taşımadan komitacılara yüklenmesi de söz konusu olabiliyordu.

Çiftlik beyleri eşkıyaların ilk hedefiydi, bulunmadığı takdirde onların vekilleri statüsünde olan kâhyalar ve kethüdalar hedef tahtasında ilk sıraya yükseliyorlardı. Şayet onlar da eşkıya tarafından ele geçirilmez ise iş aile üyelerine kadar gidebilmekteydi. Bulgar komitecileri sadece Müslüman çiftlik sahiplerini hedef tahtasına oturtmamıştır. Gayrimüslim toprak sahiplerini de kendi davaları önünde bir engel olduklarını düşündükleri zaman onları da öldürmekten çekinmemişlerdi. Hatta Osmanlı tebaası olmayanlar da bu saldırılardan kurtulamamıştı. Giris çiftliğinin mutasarrıfı Melamotiş idi. Beş komitacı çiftliğe gitmiş ve Melamotiş ile oğluna saldırmıştı. Melamotiş yaralanmış, oğlu ise ölmüştü. Eşkıyanın takip ve yakalanması için bölgeye kuvvet gönderilmişti.⁵⁵ Eşkıya saldırısının hedefinde olan bir diğer çiftlik ise Mösyö Ayot Favları'ye aitti. Çiftlik Selanik vilayetinin Langaza kasabası civarındaydı. Çiftliğinin kethüdası Yunan tebaasından olan Vangel idi. Kethüdayı katletmek için gelen eşkıya onu bulamamıştı. Bunun üzerine eşkıya sekiz yaşındaki kız çocuğunu öldürmüş, on yaşındaki erkek çocuğunu da ağır yaralayarak kaçırmıştı. Selanik Yunan konsolosluğu, olayın faillerinin bir an önce yakalanıp cezalandırılmalarını istemişti.⁵⁶

Makedonya bölgesinde hedeflerine ulaşmak için hareket eden tek grup Bulgar komiteciler değildi. Sırp ve Rum çeteler de kendi idealleri için Bulgarlar ile benzer faaliyetler gösteriyordu. Karaferye'de Golişan çiftliğinin mutasarrıfı İbrahim ve Yahya isimli iki şahıstı. Rum eşkıyası çiftliği yakmış ve işçileri öldürmüştü. Çiftlik mutasarrıfı İbrahim telgraf çekmişti. Verilen bilgiye göre çiftlikte üç haneyi içindeki hayvanlarla yakmışlar, çarpışma esnasında bir kişiyi öldürmüşler ve diğerlerini de yaralamışlardı. Çiftlik mutasarrıfı daha önce tehdit aldıklarında asker gönderildiğini ancak asker geri çağırıldıktan sonra saldırıya uğradıklarını belirtmişti. Saldırı yüzünden ahalinin dağıldığı, çiftliğinin boşaldığı belirtilmekteydi. Komitacıların civarda dolaştıklarını belirten çiftlik sahibi, köyde daimî asker bulundurulmasını istemişti.⁵⁷ Golişan çiftliğindeki

⁵⁴ Hazinedar mahallesinden ve Bulgar milletinden insanlardı. Aleksi Zine'nin oğlu Yozef ve Velçe Petre'nin çobanı Aylo oldukları orta çıkmıştı. Ayrıca cinayetle ilgili olarak 13 kişi daha yakalanmıştı. BOA, *DH.ŞFR*, 379/36, 2 Eylül 1322, (15 Eylül 1906).

⁵⁵ BOA, *DH.MKT.*, 521/42, 27 Mayıs 1318, (9 Haziran 1902).

⁵⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *DH.SYS*, 74-3/2-5, 27 Teşrinievvel 1327, (9 Kasım 1911).

⁵⁷ BOA, *TFR.I.ŞKT*, 82/8198, 6 Mart 1320, (19 Mart 1904).

olayı yapanlar hakkında iki müfreze eşkiyayı takip için görevlendirilmişti. Eşkiya takibinin sıklaştırılması gerektiği vurgulanmaktaydı. Bu köy ve çevresindeki köylerde Bulgar ahali oturmaktaydı. Rum eşkiyalarına karşı müfrezelerin etkin bir biçimde kullanılması ve bunların yakalanmaları istenmişti. Diğer taraftan çiftlik sahibinin kalacak yerlerinin de kendisi tarafından hazırlanarak daimî olarak on beş askerin bulundurulması isteğinin ise karşılanması zor görünüyordu. Karaferye mıntıkasındaki askeri birlikler ve sayılarını gösteren belgeye göre nahiyelere 15'er ila 30 arası asker sayısı düşmekteydi. Dolayısıyla sadece bir çiftliğe on beş asker ayrılmasının imkânsız olduğu belirtilmişti.⁵⁸

Bulgar komitacılarının tanınmış isimlerinin yanında Rum komitacılarında da bazı isimler ön plana çıkmaktaydı. Kaptan Palati Katrin⁵⁹ bunlardan birisidir. Palati sekiz kişilik çetesiyle Karaferye'nin Redani çiftliğini basmıştı. Amaçları Kilisede ayin yapmakta olan çiftlik müdürü Nikoli'yi kaçırmaktı. Bu esnada olay yerine jandarma ve köy bekçileri geldi. Karşı karşıya gelen iki grup arasında çatışma çıktı. Çıkan çatışma sonucunda Palati ve çetesinden iki kişi silahlarıyla ölü olarak ele geçirildi. Müdür Nikoli'de sağ olarak kurtarılmıştı. Çetenin geri kalanı gecenin karanlığından faydalanarak kaçmayı başarmıştı. Bunlar her ne kadar takip edilmişlerse de Yunanistan'ın Dereli köyünden hududu geçmişlerdi.⁶⁰ Osmanlı güçlerini eşkiya takibinde en çok zorlayan faktörlerden biri hava şartlarıydı. Belgelerde gecenin karanlığı, şiddetli yağmur, sis, boran gibi doğa olayları eşkiyanın kaçmasına yardımcı olan etkenler olarak göze çarpmaktadır. Osmanlı askerini zorlayan bir diğer olumsuzluk takip sırasında eşkiyanın sınırı geçmesidir. Sınırı geçen eşkiya Osmanlı askerinin takibinden çok rahat bir şekilde kurtulabiliyordu.

Çiftlik baskınlarından yılan Osmanlı yetkilileri, Avrupa kamuoyunun komitacılarıdan yana gösterdiği tavır karşısında çaresiz kalmışlardı. Karaferye kazasında bulunan Branyan köyünü Bulgar eşkiyası basmıştı. Bunlar çiftlik sahibi Rıza Efendi'yi öldürmüşlerdi. Öldürmekle yetinmeyen komitacılar konak ve samanlığını yakmışlardı. Fırar eden eşkiya arasında Karaferye Ayamarin çiftliğinden altı, Likvişte çiftliğinden bir

⁵⁸ BOA, *TFR.I.ŞKT*, 82/8198, 5 Mart 1321, (18 Mart 1905).

⁵⁹ Öldürülen Kaptan Palati Katrin hakkında Osmanlı yetkililerinin sahip olduğu bazı bilgiler mevcuttur. Katrin, Budafya çiftliği ahalisindendi ve Rum Ortodoks mezhebine mensuptu. 25 sene önce Karaferye kazasına bağlı Rekina çiftliklerine taşınmıştı. Civar kazalarda yapmış olduğu eşkiyalık yüzünden yakalanacağını anlayanca kendisi aman dilemiş, bir ay kadar ailesiyle birlikte kaldıktan sonra Yunanistan'a firar etmişti. Daha sonra tekrar kazasına gelerek eşkiyalığa başlamıştı. Katrin, kazasındaki Tahmaraz nahiyesine bağlı Ayadiyonis manastırını basan eşkiya ile birlikte hareket etmişti. Rum, Sırp, Bulgar komitacıların birbirlerinin manastırlarına karşı takındıkları tavır dikkat çekicidir. Çünkü aynı çiftlikler gibi manastırlar da eski geleneksel Osmanlı düzenini temsil etmekteydiler. Üstelik manastırlar mensubu bulundukları kilisenin otoritesini de temsil etmekteydiler. Rum milliyetçiliğinin ve Bulgar milliyetçiliğinin beslendiği ve himaye edildiği alanları da oluşturmaktaydı. Bu yüzden manastırların sahipliğindeki topraklar da komitacıların saldırılarından nasibi almıştır. Dahası sahip oldukları büyük vakıf toprakları ile aslında Bulgar komiteciler için Türk toprak sahiplerinden pek de farklı değildiler. Bulgar ve Rum komitacılar birbirlerinin kilise ve manastırlarına da sık sık saldırılar düzenlemişlerdi.

⁶⁰ BOA, *HR.TH*, 303/57, 2 Mayıs 1320, (15 Mayıs 1904).

olmak üzere toplam yedi kişi orada bulananlar tarafından teşhis edilmişti. Bunlar yakalanarak yargılanmak üzere adliye sevk edilmişlerdi. Belgedeki asıl dikkati çeken ise “*kendi işiyle gücüyle meşgul bir ehli İslam ve mutebaranı kendi çiftliğinde bila sebep ve bigayri hak katl ettikten sonra konağı da ihrak ve imba etmeleri calib-i dikkat ve şayan-ı nefret vekay-i seniye cinaiyeden bulunmuş olmağla işbu vaka Avrupa matbuatından münasiblerine derç ve neşr ettirmek üzere buradaki muhabirlerine suret-i münasibede malumat itası..*” ifadeleriydi.⁶¹

2.3. Kaçırma Eylemleri

Eşkiyanın tehdit etme ve öldürme-yaralama eylemlerinin dışında bir de hedeflediği kimseleri kaçırma girişimlerine de rastlanmaktadır. Kaçırılan bu kimseler nüfuz sahibi çiftlik sahipleri olabildiği gibi bunların çevrelerindeki kişiler de olabilmekteydi. Çiftlik sahibinin aile fertlerinden birisi, kâhyalar veya köy halkı bunlara örnek verilebilir. İnsanları kaçırma eyleminin dışında komitacıların ihtiyaç duyduğu veya paraya dönüştürebilecekleri hayvan, gıda maddeleri vs. gibi malların gasp edildiği örnekler de hayli fazladır.

Edirne’nin Paşaköy köyünde çiftlik sahibi olan Bahaddin Bey komitacıların hedeflerindeki isimlerden sadece birisiydi. Komitacılar kendilerine karşı bir tehdit olarak gördükleri Bahaddin Bey’i kaçırmak için hazırlık yapmaktaydılar. Bunun için 10 kişilik bir çete oluşturmuşlardı. Bu durum yetkililer tarafından haber alınmıştı.⁶² Dönemin doğası gereği bu gibi olaylara hemen hemen her yerde rastlamak mümkündür.

Eşkiyanın ele geçirmek istediği hedeflerden bir diğeri Edirneli Nazım Bey idi. Edirne’nin sınıra yakın bir mahallinde Karapınar isimli çiftlik Nazım Bey’e aitti. Edirneli Nazım Bey, her yıl çiftliğin durumuna bakmak için Ruz-ı hizada çiftliğe gelirdi. Daha önce Nazım Bey’in hizmetinde bulunmuş ve iki seneye yakın bir zamandan beri Bulgaristan emaretine firar etmiş olan Geçginli köyünden Andrfin bu eyleme dair ihbarda bulunmuştu. Bu bilgilere göre Saraf of taraftarı bulunan Makedonya komitelerinden Macarof adlı şahsın reisliği altında 6 kişilik bir eşkiya grubu oluşturulmuştu. Bu çete iki gün sonra Bergos’dan hareket edecekti. İlk amaçları Edirneli Nazım Bey’i yakalamaktı. Şayet bunu başaramazlarsa Uzunköprü taraflarına giderek Çob (?) köyünde bulunan mandıracı bir Museviyi dağa kaldıracakları bilgisi alınmıştı. Gerekli önlemlerin alınması isteniyordu. Konu hakkında gerekli tahkikatlar yapılmışsa da bu eylemin gerçekleşeceğine dair somut bilgiler elde edilememişti. Yine de her ihtimale karşın tahkikatın devam ettirileceği bildiriliyordu.⁶³

Birçok örnekte olduğu gibi eşkiyaların kaçırdığı kimseler fidye verilerek kurtarılabilirdi.⁶⁴ Zaman zaman fidye verilmeden kurtarılan kişilere de rastlamak mümkündür.

⁶¹ BOA, HR.TH, 338/91, 25 Ağustos 1322, (7 Eylül 1906).

⁶² BOA, HR.SFR(04), 220/39, 13 Kanunuevvel 1318, (26 Aralık 1902).

⁶³ BOA, HR.SFR(04), 217/76, 18 Nisan 1318, (1 Mayıs 1902); HR.SFR(04), 218/40, 16 Nisan 1318, (29 Nisan 1902).

⁶⁴ Örneğin; İzvor köyü halkından oldukları elbiselerinden anlaşılan altı silahlı şahıs köye gelerek o sırada rastladıkları küçük bir çobanı yakalayarak fidye istemek üzere götürmüşlerdir. Çobanın babası İsotha veledi Tasko adlı kişi 20 frank bularak bu şahıslara gönderilmiş ve çocuk geri alınmıştı. Bu-

Viklo çiftliğinde eşkıya tarafından para talebiyle bir şahıs kaçırılmıştı. Olayın yetkililere bildirilmesinin ardından eşkıyanın takip edilmesi ve kaçırılan şahsın kurtarılması için çalışmalar başlamıştı. Yapılan takip ve baskı sonucu şahıs fidye ödemedi salınmıştı. Takip sırasında Taş ve Barza çiftliğinin mandırasında rastlanılan eşkıya ile çatışma yaşanmıştı. Eşkıyadan biri yaralı olarak ele geçirilmiş, diğerleri ise kaçmıştı.⁶⁵

Emelleri uğruna yasadışı faaliyet gösteren tek grup Bulgar çeteleri değildi. Yunan eşkıyaları da belirlemiş olduğu hedeflere karşı eylemler gerçekleştirebiliyordu. Karaferye kazası sınırlarında bulunan Peraki çiftliğinde yaşanan hadise buna bir örnektir. Yunan eşkıyası bu çiftliğe saldırı düzenlemişti. Bunun sonucunda Çiftlik sahibi Haçiko'nun oğlu Miyaki ve sekban Rayo'yu yanlarına alıp Kokçova taraflarına kaçmışlardı. Çiftlik muhtarı olayı jandarmaya ihbar etmişti. Kolluk kuvvetleri bu haberi alır almaz eşkıyayı takibe başlamıştı.⁶⁶ İlerleyen zaman içerisinde Miyaki ve Roy eşkıya tarafından salıverilmişti. Polis olayla ilgili bu iki kişinin ifadesine başvurmuştu. Miyaki ve Roy ifadelerinde kendilerini kaçırmanın Rum eşkıyası olduğunu belirtmişlerdi. Eşkıya grubu bunları ertesi gün her ikisini bir orman yakınına bırakmışlardı.⁶⁷ Kaçırılan her iki kişinin karşılıksız bir şekilde serbest kalması düşündürücüdür. Kuvvetle muhtemel eşkıya yanlış kişileri kaçırmıştı. Durum anlaşıncı da bunları serbest bırakmıştı. Lakin kafa karışıklığı oluşturan bir diğer sebep bunların hiçbir zarar görmeden öylece serbest bırakılmasıdır. Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü üzere komitacılar kendilerine destek vermeyen Hristiyanları katletmekten dahi geri durmuyorlardı. Bu olayda Yunan eşkıyasını durduran sebebin ne olduğu tam olarak saptanamamaktadır.

Tüm bu yaşanan gelişmeleri Rumeli Umum Müfettişi olan Hüseyin Hilmi Paşa'nın⁶⁸ merkeze bildirdiği belgelerden de izlenebilir. Paşa'nın merkeze ilettiği olayların günlük veya haftalık olup olmadığını tespit edemiyoruz. Ancak komitacıların bölgede çok etkili, teşkilatlı bir şekilde çalıştıkları ve toplumsal olarak ortaya çıkan olumsuz du-

nunla yetinmeyen köy ahalisinden Ferište veledi Dahandan 106 frank almış olmalarına karşın kaçıracakları çoban çocuğu yakacakları tehdidinde bulunmuşlardı. Bunun üzerine adam kasabaya kaçmıştı. Kendisin bulamayan komiteciler sekiz koyunun almış ve tehditler ederek gitmişlerdi. BOA, *TFR.I.ŞKT*, 120/11998, 30 Haziran 1323, (13 Temmuz 1907).

⁶⁵ BOA, *DH.MKT*, 2820/75, 5 Mayıs 1320, (18 Mayıs 1904).

⁶⁶ BOA, *DH.ŞFR*, 355/111, 3 Nisan 1321, (16 Nisan 1905); *TFR.I.SL*, 86/8593, 1 Teşrinievvel 1321, (14 Ekim 1905).

⁶⁷ BOA, *TFR.I.SL*, 86/8593, 6 Teşrinievvel 1321, (19 Ekim 1905).

⁶⁸ Hüseyin Hilmi Paşayla ilgili detaylı bilgi için bkz. Abdullah Özdağ, “Son Sadrazamlardan Hüseyin Hilmi Paşa'nın Hayatı Ve Faaliyetleri (1855-1923), Karadeniz Araştırmaları, S:41, Bahar 2014, ss.147-159; Özgür Tilbe, *Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902-1908)*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya 2018; Mustafa Alkan, “Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902-1908), *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C:12, S:1, 2015, ss.242-255; Mahir Aydın, “Hüseyin Hilmi Paşa”, *TDV*, C:18, İstanbul, 1998, ss.550-551; Emin İsmail Altınkaya, *Hüseyin Hilmi Paşa'nın Hayatı ve Devlet Adamlığı (1855-1923)*, (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Antalya 2018; Tuğba Aşan, *Hüseyin Hilmi Paşa Siyasi Hayatı, Fikirleri Ve Şahsiyeti (1855-1923)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2021.

rumların dışında devletin askeri ve bürokratik manada nasıl zorlandığına işaret etmektedir. Paşa'nın bildirdiğine göre merkez kazasının sınırları içerisinde bulunan Eğrizir köyüne gece vakti Bulgar eşkıyası saldırmıştı. Bunlar Müslüman ahaliden 5 kişiye ait olan çiftlik binasını yaktıkları gibi bazı hayvanları da çalmışlardı. Ayrıca devlete bağlı (belli ki Osmanlı egemenliğini benimsemiş yahut Bulgar çetecilere destek vermeyen başka gruplara destek veren ya da hiçbirine destek vermeyen) Hristiyanlardan birini öldürmüşler diğerini de yaralamışlardı. Bu olayın dışında Kraçova kazasında 4 köyün ahalisi köylerini terk etmişti. Bunlar eşkıyaya katılarak dağa çıkmışlardı. Sonrasında bu ahali pişman olmuş ve padişahın affına sığınarak köylerine geri dönmüştü. Florina kasabasında ise Kostantiye Peruda'nın hanesinde bazı silah ve mühimmat bulunmuştu. Paşa'nın bildirdiği bir başka olay ise Komaniç köyüyle alakalıydı. Dün gece 40 kişilik bir komitacı grup köyü basmıştı. Bunlar Rum ahaliyi sopalarla darp ve tehdit ederek dağa kaldırmışlardı. Paşa'nın bildirdiği son olay yine bir gasp haberi idi. Bulgar eşkıyası Senice (?) köyünde 250 sığır ve 250 keçiyi gasp etmişlerdi.⁶⁹ Komitacılar sadece Müslüman toprak sahiplerine ya da onların etrafındakilere saldırmakla kalmıyor kendilerine tehdit olarak gördükleri Hristiyanlara da saldırıyorlardı. Davalarına sempati beslemeyen ya da katılmayan Hristiyanları katlediyor, diğerlerini ise zorla tehdit ve darp yöntemiyle kendi safhalarına katmaya çalışıyorlardı. Bunun ne kadar başarılı olduğu tartışmalı bir konuyken devletin egemenlik ve toplumsal düzenini bozduğu gerçeği ise bir o kadar tartışmasızdır.

3. ÇİFTLİK SAHİPLERİNİN ZARARLARINI TAZMİN ETME ÇABALARI

Komitacılar karşısında çiftlik sahiplerinin durumu Osmanlı hâkimiyetinin bölgedeki değişkenliği ile paralellik gösterir. Çiftlik sahipleri ister Müslim isterse gayrimüslim olsun hatta yabancı tebaa⁷⁰ da komitacıların saldırılarından sonra hemen her zaman oluşan zararları giderme maksadıyla devlete başvururlardı. Müslüman toprak sahipleri devlet kurumlarına doğrudan başvururken, gayrimüslimlerin birçok defa yabancı temsilcilikleri ve konsoloslukları araya sokması bürokratik manada bazı zorluklar çıkarabilmekteydi. Başvuru dilekçelerine bakıldığında kişilerin ve grupların zararı tazmin için para taleplerinin yanı sıra koruma da istedikleri dikkate değerdir. Zarar görenlerin sosyal statülerine bakıldığında çiftlikte yarıcı olarak bulunanlardan çiftlik sahibi paşalara kadar bütün sosyal grupların yer aldığı ve zararlarının tazmini için dilekçeler verdikleri görülmektedir. Şura-yı Devlet Azası Rıza Bey'in yaşadığı olay toplumun üst kesiminin verdiği dilekçelerden biridir. Rıza Bey Manastır merkez kazası dâhilinde bulunan Koceste çiftliğini tasarruf etmekteydi. 1904 Nisan'ında bu çiftlik

⁶⁹ BOA, Y.A.HUS, 454/35, 31 Temmuz 1316, (13 Ağustos 1900).

⁷⁰ Osmanlı tebaası olmayan kişiler ve gruplarda zararlarını tazmin edebilmek için devlete başvuruyorlardı. Karaferye kazasındaki Nişi çiftliği İtalya tebaasından Selanikli Yako Moriyano'nun tasarrufu altındaydı. Selanik vilayetine İtalya elçiliği üzerinden bir talepte bulunulmuştu. Talepte Nişi çiftliğinin korunması için gerekli tedbirlerin alınmasını istemekteydi. Ayrıca elçilik, çiftliğin 1500 lira kadar olan zararının da devlet tarafından tazmin edilmesini istemişti. İtalyanlar bu olayın devletin almış olduğu tedbirlerin kifayetsizliği neticesinde olduğu için tazminat talep etmişti. BOA, BEO, 2886/216393, 22 Temmuz 1322, (4 Ağustos 1906); HR.TH, 337/73, 24 Temmuz 1322, (6 Ağustos 1906).

birbirleriyle çarpışan eşkiyanın taarruzuna maruz kalmıştı. Çiftlik üretimden düşmüş, boş kalmış, ekilememişti. Rıza Bey ekilemeyen çiftliğin vergilerinin alınmaya devam edilmesinin adil olmayacağı gerekçesiyle devlete başvurmuştu ve verginin alınmamasını istemişti. Bunun dışında Rıza Bey zararının da devlet tarafından tazmin edilmesini istemişti. Devlet bu talepler karşısında 1907-1908 yıllarına ait ödenmesi gereken vergiyi affetmişti. Ancak tazminat talebi yetkililer tarafından uygun görülmemişti.⁷¹

Rıza Bey dışında topraklarındaki zarar sebebiyle devlete başvuran çok sayıda kimse-lerde vardı. Mehmed ve Murtaza Ağalar 1900/1901 yılında Köprülü ve İştib kazalarındaki bazı köylerin aşarını iltizam etmişti. Bunların Köprülü kazasında tasarruf ettikleri çiftlik binaları, ekinleri ve ürünleri Bulgar eşkiyası tarafından yakılmıştı. Bunun sonucunda da büyük zarara uğramışlardı. Ayrıca 17 bin kuruş borçları vardı. Bu borcu ödemekten aciz olduklarını belirtmişlerdi. Bu durum karşısında çiftlikten feragat etmek zorunda kalacaklarını belirttikleri gibi borçlarının affını da talep etmekteydiler. Mehmed Ağa'nın içine düştüğü durumdan gözleri kör olmuştu. Yangın ianesinden bu kişiye 3.000 kuruş yardım yapılmıştı. Bu 3.000 kuruşun borçlarından düşülüp ödenmesi düşünülmüşse de Kosova İdare Meclisi, bunun uygun olmadığını belirterek tüm borçlarının silinmesini ve çiftliğin satılmaktan kurtarılmasının daha uygun olacağını belirtmişti.⁷² Devletin, yaşanan olumsuzluklar karşısında toprak sahiplerini korumak için olabildiğince yardım etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Mehmed ve Murtaza Ağaların yaşamış olduğu olay tipik bir komitacı eylemi gibi görünse de içerisinde bazı farklı detaylar da barındırmaktadır.

Mehmed ve Murtaza Ağalar yazmış oldukları dilekçelerinde yaşananları kendi bakış açılarıyla anlatmışlardı. Köprülü kazası Peripor köyünde tasarruf ettikleri çiftlikleri saldırıya uğramıştı. Saldırıyı yapanlar ise çiftliklerine sınır olan Karina ve Karaniçe köylerinin Hristiyan ahalisiydi. Kendilerini “*erbabı hayşiyet ve servet sahibi*” olarak tanımlayan ağalar, Hristiyan ahalisi ile aralarında mezhep ihtilafından başka bir münaferet sebebi olmadığını belirtmişlerdi.⁷³ Ağalar bu köyler halkının yapmış olduğu zulümlerden yakınmaktaydılar. Mahsulleri gasp edilmiş, samanlıkları yakılmış, üç yüz liradan fazla değerdeki çiftlik evleri, müstemlatı, ambar ve kuleleri yakılmıştı. Çetelerin destek ve onların sağladığı hareket alanından dolayı Bulgar köylüler de çeşitli eylemlerde bulunabiliyordu. Ağalar her seferinde durumu yetkililere bildirmelerine rağmen yeni

⁷¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), ŞD, 439/77, 22 Mart 1325, (4 Nisan 1909); TFR.I.MN, 192/19173, 24 Haziran 1325, (7 Temmuz 1909).

⁷² BOA, ŞD, 433/32, 21 Temmuz 1323, (3 Ağustos 1907); TFR.I.KV, 194/19395, 12 Şubat 1313, (24 Şubat 1898).

⁷³ Ağalar dilekçelerinde her ne kadar aramızda bir şey yok diyorsa da iki taraf arasındaki bir başka anlaşmazlık konusu da arazi meselesidir. Peripo çiftliği tapusunda yazan kırmızı tarla mevkii ile köylülerin tapusunda yazan kırmızı meşe mevkii'nin aynı olduğu, iki taraf arasında iddiaya ve kavgalara sebep olmaktaydı. Köylüler Peripo çiftliğinin merasıyla bitişik olan Vir, Razvolice ve Gratişte mevkilerindeki 50 dönüme yakın arazinin Han, Torba ve Uzunbayır mevkilerinden ayrılmadığı için Peripo çiftliği ağaları tarafından zapt edilmeye çalışıldığını iddia etmekteydiler. Bir türlü halledilemeyen bu mesele mahkemeye taşınmasına rağmen taraflar birbirine girmişlerdi. BOA, TFR.I.KV, 194/19395, 4 Mayıs 1322, (17 Mayıs 1906).

eylemlerin engellenemediğinden yakınmaktaydılar. Yapılan tahkikat sonucunda 156.000 kuruş zarar ve ziyanın olduğu tespit edilmişti. Suçluların ortaya çıkarılmasını ve zararlarının tazmin edilmesini istiyorlardı. Şayet suçlular ortaya çıkarılmaz ve zararları tazmin edilmezse hasarın etkisinin genişleyeceğinden endişe duyuyorlardı. Tüm bunların yanı sıra Mehmet Ağa tarafından kendilerinin ve Müslüman halkın derinden etkileneceği ifade edilmişti.⁷⁴ Bu noktada ağaların tazminat taleplerini devlete olan iltizam borçlarına karşılık göstermeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Osmanlı maliyesine 9.000, Duyun-ı Umumiye'ye 3.000 kuruş borçları vardı. Bu ödemeleri bir müddet daha ertelenmişti.⁷⁵ Uğramış oldukları felaketten dolayı devlet tarafından 30 lira yardım yapılmıştı. Yirmi kişilik aileleriyle zor durumda kaldıklarını ve arazilerinin Bulgarların elinden kurtarılması için hızla önlem alınmasını istemişlerdi. Ancak arazilerini kurtaramadıkları gibi 50 dönümlük korulukları da bütünüyle tahrip edilmişti. Emlakını büsbütün “*zalimlere*” bırakmak zorunda kalacaklarını, bitmeyen mahkeme süreçleri sebebiyle üçüncü defa arazi keşfi yapıldığı, kanuni formalite ve boşluklarla vakit geçirildiği ve sürecin uzaması nedeniyle hak kaybına uğradıklarından şikâyet etmekteydiler.⁷⁶

Ağalar devri okumaktan çok uzaklar köylüler ile aralarında sadece dini olarak bir farklılık olduğunu belirtmekteydiler. Ağalar kendilerini klasik bir toprak sahibi olarak gördükleri anlaşıyor ve farklı dine mensup olmak dışında hiçbir nefret sebebimiz yok diyorlardı. Ancak köylüler ile yaşadıkları toprak anlaşmazlığı problemleri vardı. Böyle söylemelerinin bir başka sebebi kendilerinin iyi bir komşu olduğuna da işaret etmek olabilir. Her ne kadar bizim hiçbir münaferetimiz yok diyorlarsa da köylü indinde bir yük ve zulme dönüşmüş aşar mültezimi olmaları onlarla ilgili olarak yeteri kadar düşmanca tavır ve kin oluşmuş olmasına sebep teşkil etmiş olmalıdır. Mehmed ve Murtaza Ağaların yaşadıkları problemler zorla veya gönüllü olarak toprağın el değiştirmesine bir örnektir. Komitelerin vermiş oldukları talimatnamede belirtildiği gibi her fırsatta toprak sahiplerini şikâyet etmek ve sorunları mahkemeye taşımak onları bir yıldırma taktiğiydi. Bu arada toprak beylerine her türlü baskı devam etmekte, uzun süren mahkeme sürecinden yorulan toprak sahiplerinin elinden topraklar -mahkeme kaybedilse bile satın alınarak- Müslümanlar uzaklaştırılmaktaydı.

Bulgar eşkıyaları, bölgede sadece nüfuzlu çiftlik beylerine değil, konargöçer yörük gruplarına karşı da son derece saldırganlardı. Yörükler de her ne kadar toprak sahibi olmasalar da Osmanlı-Türk Müslüman kimliğinin temsilcisi durumundaydı. Onlar da komitelerin çeşitli baskı ve saldırılarına maruz kalmaktaydılar. Nevrekop Kaymaklığından alınan telgrafta; Lofça köyü çayırlarında koyun otlatan yörüklerle gece eşkıya saldırmış ve hayvanlarının bir kısmını gasp etmişti. Yetkili makamların olaydan haber almasıyla birlikte 120 kişilik bir müfreze ile eşkıya takip edilmeye başlanmıştı. Bunun sonucunda koyunlar geri alınmış fakat eşkıya kaçmayı başarmıştı.⁷⁷

⁷⁴ BOA, TFR.I.KV, 194/19395, 14 Kanunuevvel 1321, (27 Aralık 1905).

⁷⁵ BOA, TFR.I.KV, 194/19395 18 Kanunusani 1323, (31 Ocak 1908).

⁷⁶ BOA, TFR.I.KV, 194/19395, 12 Şubat 1323, (25 Şubat 1908).

⁷⁷ BOA, DH.ŞFR, 370/36, 2 Eylül 1322, (15 Eylül 1906); BEO, 3782/283632.

Müslüman çiftlik sahipleri topraklarına komitacılar tarafından gelen saldırılar sonucunda zararlarını giderme konusunda bürokrasiyi zorlarken devletin ilgilenmesi gereken başka meseleler de mevcuttu. Örneğin firar eden eşkıyanın geride bıraktığı mülkleri ve hayvanlarına karşı nasıl bir yol izlenmesi gerektiği Kosova’da bulunan kolordu kumandanlığından merkeze sorulmaktaydı. Merkez ise izlenmesi gereken yolu şöyle belirlemişti. Bu hayvanların yerel hükümet memurları ile birlikte müştereken sattırılması ve elde edilen paranın daha sonra tebliğ olunacak karara göre nerede kullanılacağına belirtilmesine kadar saklanması bildirilmişti. Kosova kolordu kumandanlığı bu sorunu merkezin isteği doğrultusunda çözmeye çalışırken başka bir problemle daha karşılaşmıştı. Bu durum karşısında kumandanlık bir kez daha merkeze danışmayı uygun görmüştü. Kumandanlığın telgrafında; *kendileri firar ettikleri halde çiftçileri mevcut bulunan arazi ve mahsulat ile çiftçisi olmadığı halde ailecek firar eyleyen eşkıyanın meşruatı hakkında ne yapmak lazım geldiği* sorulmuştu. Merkezin cevabında ise; Hem bu ürünlerin hem de hayvanların, yerel idareciler ve askerlerden belirlenecek memurlar marifetiyle sattırılması, elde edilen paranın da şimdilik muhafaza edilmesi kararlaştırılmıştı.⁷⁸ Görüldüğü üzere devlet, sadece Müslüman toprak sahibinin mallarını korumakla kalmıyor aynı zamanda firar eden eşkıyanın mallarını da hukuk çerçevesinde korumaya çalışıyordu.

Komitacıların verdikleri zarar sebebiyle toprak sahipleri çözüm yolu olarak devlete başvurmuşlardır. Bu çözüm yoluna başvurma sebebi belki zorunluluktan belki de başvuracak başka bir yerleri olmadığı içindir. Kimi toprak sahipleri bu durumu kendi lehlerine avantaj olarak kullanmaya çalışırken kimisi de gerçekten zor durumda olduğu için devlete meramını anlatmaya çalışmıştır. Hatipzade Âdem Ağa da sesini devlete duyurmaya çalışanlardan biridir. Âdem Ağa’nın tek farkı 5 yıl boyunca sorunun çözülmesi için birden fazla dilekçe vermiş olmasıdır. Ağa’nın mutasarrıf olduğu Gradişte çiftliği 5 kez eşkıya saldırısına uğramıştır. Çiftliğe defalarca saldırı olmasının sebebini Ağa, kendisinin çiftlikte bulunmasıyla açıklamaktaydı. Bilindiği üzere toprak sahiplerine karşı saldırılar artınca birçoğu çiftliklerinde kalmayarak daha merkezi ve güvenli yerlerde ikamet etmeye başlamışlardır. Birinci saldırıyı 66 kişilik bir eşkıya grubu gerçekleştirmişti. Bu saldırı esnasında Hatipzade Âdem Ağa iki yerinden yaralanmıştı. Ayrıca çiftlik kulesini, ambarını, samanlığını, ahırlarını ve zahireleri eşkıya tarafından yakılmış, 1500 liradan fazla zarar meydana gelmişti. İkinci saldırıda ise 1000 lira zarara uğramıştı. Üçüncüsünde 1000 lira kıymetindeki yeni samanlıkları bir daha yakmışlardı. Dördüncüsünde afyonunu ve iki baş atını gasp etmişlerdi. Bundan dolayı 60 lira nispetinde zarara uğramıştı. Eşkıyanın beşinci ve son saldırısında ise zarar 2500 liraya ulaşmıştı. Âdem Ağa olayları daha önceden bildirmesine rağmen bu olayları gerçekleştirenlerin yakalanmasına teşebbüs edilmediğini de belirtmektedir. Kanuni takibin yapılmasını, gasp olunan mallarının tekrar kendisine verilmesini, gerekli tedbirlerin alınmasını istemekteydi. Vergi borçlarının ise affedilmesini talep etmişti.⁷⁹ Âdem Ağa bu zaman zarfı içerisinde kendi deyimiyle sadaka verilecek bir hale

⁷⁸ BOA, BEO, 3782/283632, 13 Recep 1328, (21 Temmuz 1910).

⁷⁹ BOA, TFR.I.SL, 172/17194, 9 Kanunuevvel 1321 (22 Aralık 1905).

gelmişti. Üstelik borçlarından dolayı tahsildar kapısına gelerek borcunu öde yönünde bir talimat vermişti.⁸⁰ Âdem Ağa'nın ilk dilekçesini vermesinin üzerinden 5 yıl sonrada konu halen devam ediyordu. Maliye Nazırı imzalı bir belgede Hatip Ağa'nın zararları kalem kalem belirtilmişti. Bunların dışında Ağa'nın Aşar vergisi borcu ve Ziraat Bankası'na olan borcu da ortaya çıkmıştı. Ağa'nın zararlarını giderecek parası olmadığı aşikârdı. Âdem Ağa'nın bu zararları giderme önerisi de bulunmaktaydı. Kendisi çiftliğin hanelerinin hükümet tarafından yapılmasını istiyordu. Bu sayede hem kendisinin içinde bulunduğu müşkül durumu çözülecek hem de ilerleyen süreçte hazine bu durumdan istifade edebilecekti. Verilen son karar ise Ağa'nın vergi ve aşar bakayasının silinmesi oldu.⁸¹

Devlete başvuran gayrimüslimlerin talepleri ve şekilleri dikkati çekmektedir. Mülga Heyet-i Müşavere azasından Nikola Revi Efendi, Florina kazasında Rusna (?) ismindeki çiftliğin sahibidir. Belli ki bölgede etkili bir kişi olan Nikola, Osmanlı yönetimine de yakın bir tutum izlemiştir. Ancak Bulgar eşkıyasından Tana'nın çiftliğini yakacağı haberi alınınca ilgili makamlara başvurmuştu. Manastır mıntıkası kumandanlığı ise köyün çok yakınından demiryolu hattı geçtiği, dolayısıyla demiryolunu korumak için devamlı asker bulundurulduğu için yeni bir müfrezeye gerek olmadığı cevabını vermişti.⁸² Ancak bu tedbir[sizlik] komitacıların köye saldırısına engel olmamıştı. Gorinçovalı Tana köye saldırmış ve evlerden birisini yakmıştı. Çevrede bulunan asker yetiştirerek yangını söndürmüş ve diğer evlerin yakılmasının önüne geçmişti. Bunun üzerine Hüseyin Hilmi Paşa'ya mektup yazarak doğrudan yardım istemişti. Mektupta kendisiyle birkaç defa görüşme teşebbüsünde bulunmuşsa da başarılı olamadığından bahisle köylere asker gönderilmesi talebini dile getirmekteydi. Daha dikkati çeken ifadeler ise saldırıdan sonra korkudan köylülerin bazılarının Amerika bazılarının da kent ve kasaba merkezlerine göç etme niyetinde oldukları ifadeleridir. Bu ifadeler ister gerçeklik payı olsun isterse Osmanlı bürokratlarını ikna etmek için kullanılmaya çalışılan bir argüman olsun çiftlik sahiplerinin en çekindikleri durumlardan birisiydi. Toprak sahibi olmayan köylünün toprağa bağlılığı çok kırılgan ve naifti. Dolayısıyla komitacılar bu durumu klasik Osmanlı düzenini bozmak için çok rahat kullanıyorlardı. Gerek çiftlik sahipleri gerekse Osmanlı çözüm taleplerinin hep asker noktasında odaklanması sadece güvenlik merkezli çözümler üretebilmiş gibi algılanmasına sebep olmaktaydı. Nikola Efendi'nin köylünün göçü karşısında *"Bu hal bizî mahveder. Bu çiftliğe malik olduğumuz için senevi hazîne-i devlete 80.000 gurus vergi verimiz. Üç aile bu çiftlik sayesinde idare oluyor. İşçiler çiftliği terk ider ise arazi işlenemeyeceğinden dolayı virgümüzü tediye idemedikten başka idaremişi dahi temin idemeyeceğiz."* ifadeleri durumu özetler nitelikteydi. Dahası Nikola Efendi'nin askerin çiftlikte kalması için her şeyi hazırlayacağını söylerken başvurusunun gizli kalmasını istemesi de⁸³ korku psikolojisinin yeteri derecede etkili olduğunu göstermektedir.

⁸⁰ BOA, TFR.I.SL, 172/17194, 16 Şubat 1322 (1 Mart 1907).

⁸¹ BOA, ŞD, 444/9, 27 Mart 1326 (9 Nisan 1910).

⁸² BOA, TFR.IMN, 77/7632, 25 Şaban 1323, (25 Ekim 1905).

⁸³ BOA, TRF.IMN, 77/7632, 25 Eylül 1905.

Balkanlardaki Osmanlı toprak sisteminin dönüştüğü çiftlik rejimi, 19. yüzyılın son çeyreğinde komitacılık[terör] karşısında Makedonya’da adeta bir şokla karşılaştı. Devletin üretmeye çalıştığı ağırlıklı olarak güvenlik merkezli çareler, meseleye çözüm bulamadığı gibi dışarıdan gelen baskılar bu çözümsüzlüğü daha da artırdı. Bu noktada bu yazının konusu olan ve komitacıların en öncelikli hedefi haline gelen çiftlik sahipleri [beyleri] de çaresizce devletten yardım istemeye ve beklemeye başladılar. Yazmış oldukları mektuplar onların içine düştükleri duruma işaret etmektedir. Bunlardan en uzunlarından birisi Menteşe nahiyesi Korfallı (?) çiftliği sahibi [belgede Korfallı çiftliği olarak geçerken dilekçede Selanik’de Hayreddincik Mahallesinden Hızırlı Çiftliği mu-tasarrıfı olarak geçmektedir] Hüseyin Hüsnü’nün gönderdiği mektuptur. Mektup meseleye bir çiftlik sahibinin gözünden tek taraflı bakmakta ise de yine de satır aralarında çoklu tarafların hikâyesi ile ilgili bazı bilgiler vermektedir. Hüseyin Hüsnü “feryad-name” adını verdiği mektubuna [dilekçesine] “*Muazzezam Osmanlı Devleti’nin kurulduğu tarihten bugüne kadar*” diyerek sarsılmış meşruiyetini sağlamlaştırma kaygısıyla başlamıştı. “*Emsaline rastlanılmayan derecede refah ve saadet içindeki Osmanlı tebaasının içerde kudretli devlet adamları yetiştiren padişahımızın idaresi altında bulunmaktan iftihar ediyoruz*” diyerek çiftlik sahiplerinin devlet içindeki konumuna tarihsel bir gönderme yaparak devam etmişti. Mektubun geri kalan satırlarında her fırsatta, ifade ve ibarede padişahın-devletin idaresi altında-sadık tebaası olmaktan memnuniyet duyduğunu vurgulamaya devam etmişti. Ayrıca açık veya örtülü biçimde devletin ve kendisinin taraf olduğu noktadan, temsil ettiği konumuyla bulunduğu yerdeki devletin hâkimiyetinin bir uzantısı ve meşruiyet aracı olduğunu vurgulamaktaydı. Çiftliğinde edebi ve namusu ile geçinip yılda dört-beş bin lira gelir elde ederken çoluk çocuğuyla bir lokma ekmeğe muhtaç hale geldiğini belirtir. Şikâyet dilekçesini alt makamlardan başlatması gerektiğini bildiğini ve neden doğrudan en üst makama göndermek zorunda kaldığını izah ederken bunu uğradığı zarar ve ziyanın çokluğuna, defalarca yaptığı başvuruların sonuçsuz kaldığına bağlıyor. Ona göre “*Rumeli’de Bulgar kalkışmasından henüz bir eser görülmediği 1316 senesinin ilk yıllarından halkı tamamen Bulgar milletinden olan çiftliğimde işimle meşgul olarak sakin bir hayat geçirmekte*” iken *iki sekbani ile Yenice’den dönerken pusuya düşürülmüş, iki sekbani ölürken kendisi ve subaşı da yaralı kurtulmuştu*. Kendisine suikast düzenleyenleri, onları teşvik edenleri ismen dilekçesinde belirten Hüseyin Hüsnü, bu isimleri adli makamlara da bildirdiğini ancak yetkililerin bu olayı sonuçlandırmadığını ifade etmişti. Yerel yetkililerin delil bulamadıklarını ifade ettikleri bu noktadan sonra Hüseyin Hüsnü, kendisine karşı yapılan suikastın sonuçsuz ve cezasız kalması üzerine daha büyük cesaretle üzerine gelinmeye başladıklarını ifade etmişti. Bu noktadan sonra her an öldürülme korkusuyla yaşayan bir toprak sahibinin gözünden komitacıların ideolojisi ve amaçlarını en güzel şekilde izah eden noktayı yakalamış ve vurgulamıştı. Her ne kadar bu satırlar buram buram bencil bir kişinin kendi hayatına endekslediği, hayatın merkezinden bir bakışın izlerini taşıyorsa da pratikte bir gerçekliği yansıtmaktaydı. Kendisinin sadakati, buna karşı Bulgarların hareketlerine iştirak etmeyeceğinin açık olması, onların müfsid fikirlerine uymayacağını belli olması üzerine “*sadık çiftlik beylerinin vücudunu ortadan kaldırmak...*” istiyorlardı. Komitacıları, müfsid, çete, eşkiya, melanetkarane şeklinde tanımladığı sadece bir yerde geçen Bulgar asileri

olarak zikretmişti. Komitacılar karşısında bazı Müslüman beylerin nasıl eğildikleri, para vermek zorunda kalırlarken kendisinin sonuna kadar karşı ve dimdik durduğunu da belirtmişti. Bütün bunlara karşın Hüseyin Hüsnü'nün Bulgar köylüleri tarafından şikâyet edilişi ve şikâyeti dikkate alan askeri yetkililerin evini kuşatıp silahlarına el koyması kendisinin on beş gün boyunca hapsedilmesi karşısında duyduğu derin üzüntü ve hayal kırıklığını da *“hükümet aleyhinde isyan ile binlerce eşkıya çıkararak insaniyete karşı davranan fesad erbabının içinde kırdı çiftlikte ferd olarak yaşamak mecburiyetinde kalan bir arazi sahibi nefsi müdafa için bulundurduğu bir silahı gerçekte şaki fakat zorunlu halde görünürde adam görünen birkaç müfsidin kaleme aldığı gerçek dışı iddialarla dikkate alıp padişah ve milletin sadık bir bendesi olan kendisini ruhsuz bir insan halinde bırakmak doğru mudur?* diyerek mektubunda ifade etmekteydi. Olayın şahsi hukukunu yerle bir ettiği gibi her türlü silah ve patlayıcılarla dolaşan komitacıları devlet yetkililerine şikâyet eden ve çetniklerin hedefi haline gelen kendisine karşı yapılan bu hareketin bir *“hakaret”* olduğunu ifade etmişti. Ardından hanının yakılması, mallarının, ürünlerinin çalınması, evinin yakılması ve kulesinin yakılıp tahrip edilmesi sürecinin geldiğini ifade eden Hüseyin Hüsnü, yetkililere her başvurduğunda başına gelenlerin sonuçsuz kalması ya da bir türlü halledilemeyişinden şikâyetçiydi. Kendisinin ısrarla çiftliğinin başında bulunmaya çalışıp olaylara hâkim olmaya çalışırken sık sık şikâyet edilip Selanik'e gitmeye zorlandığını, çiftlikten uzaklaştırıldıktan sonra ise her defasında malına ve mülküne nasıl zarar verildiğini izah etmişti. Ancak satır arasında kendisinin bir toprak sahibi olmasının ötesinde neden hedef alındığının başka bir ipucunu da vermişti. Köylüye senetle vermiş olduğu 200.000 kuruşun artık bir kuruşunu bile toplayamadığını, tahsildarlarının dövülerek kovulduğundan şikâyet ederek aslında tefecilik yaptığını da örtülü bir şekilde itiraf etmişti.⁸⁴

Hızırlı çiftliği sahibi Hüseyin Hüsnü'nün dilekçelerinin Osmanlı yerel makamları tarafından çok da dikkate alınmadığı ve hassas yaklaşılacak bir olay olarak görmedikleri anlaşılmaktadır. Belki Hüseyin Hüsnü gibi merkezi bürokrasiden koruma, asker, vergi indirimi, zararların tazmin edilmesi vs. gibi daimî isteklerde bulunan yüzlerce çiftlik sahiplerinden birisi olarak gördükleri açıktır. Kaldı ki Hüseyin Hüsnü'nün kendi etrafında oluşturduğu dünyası, ben merkezli duruşu, Osmanlı egemenliğinin taşrada beyler üzerinden oluşturduğu ya da oluşturmaya çalıştığı egemenlik ve merkezîyetçilikle özdeşleşmiş gibidir. Hüseyin Hüsnü Bey'in çevresiyle ilişkileri de problemli görünmektedir. Çevresinde bazı arazilerle ilgili olarak anlaşmazlıklar yaşamaktaydı.⁸⁵ Kendisinin de dilekçesinde ifade ettiği yetkililerin hassas davranmaması ve yeterli çaba göstermemesinin arkasında tefecilik yapması ve çiftlik halkının ondan memnuniyetsizliği olduğu düşünülebilir. Dahası kendisinin devlete sadık tebaa olduğu, ko-

⁸⁴ BOA, TFR.I.ŞKT, 84/8360, 4 Mart 1322, (17 Mart 1906).

⁸⁵ Menteşe nahiyesi çiftlik sahiplerinden Ali Eşref Bey Hızırlı'daki arazisine Hüseyin Hüsnü Bey'in müdahale ettiğine dair şikâyet etmişti. Ancak yapılan araştırmada Hızırlı çiftliği yarıcılarında Tarayko'nun ifadesi ve Hüseyin Hüsnü Bey Aişe Hatunun dilekçelerine istinaden arazinin Ali Eşref Bey'e ait olmadığı, Tarayko'nun hububat ekmediği, asıl sahibi Hüseyin Hüsnü Bey olduğu ortaya çıkmıştı. BOA, TFR.I.ŞKT, 72/7195, 20.07.1323.

mitacılar karşısında dik durduğu onları ihbar ettiği gibi ifadelerle karşı belgelerde “*çiftliğinde eşkıya saklandığı*” ithamına rastlanılmasıdır. Dilekçesine yetkililerce verilen cevapta; ilk suikast ve han yangını gibi meselelerin kendisinin (mevcut kaymakam) görevine başlamasından önce olduğu, o dönemde yapılan tahkikat ve sonucu hakkında bilgi sahibi olunmadığı belirtilmişti. Ambarlarında iki defa yapılan hırsızlığı zaman belirtmeden ihbar etmesine karşın hemen yetkililerce soruşturulduğunu ancak hırsızlık yapıldığını ambarın tamamen tahliye edilmesinden sonra anladığı ve olayı hayli geç bildirdiği ve suç delillerinin kaybolduktan sonra ihbar ettiği, ambarın dışarıdan açıldığına dair hiçbir iz bulunamadığını belirtmişlerdi. Keza Hüseyin Hüsnü çiftliğinde geçen yıla kadar subaşı ve sekban istihdam etmişti. Çok güvendiği bu adamlardan birisi olan Âdem adlı Arnavut’un kendisinin saflığından yararlanarak zahireleri sakladığı ve gizlice sattığı ortaya çıkmıştı. Daha sonra emniyeti suistimalden Âdem hakkında dava açmıştı. Âdem ise on yedi aydan beri maaş alamadığı için Hüseyin Hüsnü aleyhinde dava açmaya teşebbüs etmişti. Bunun üzerine barışmışlardı. Yine bir yıl önce yanan hane hakkında da hemen tahkikat yaptırılmış ise de olayın gece oluşu, evin boş olması, sebebiyle kim tarafından yapıldığı bulunamamıştı. Asıl vurucu ifade ise şu cümlede saklıydı: “*Mamaşih çiftlikte ara sıra Bulgar eşkıyası saklandığından yangının bunlar tarafından çıkarılmış olabileceği kuvvetle muhtemeldir*” denilmişti.⁸⁶ Yetkililer bilerek ya da bilmeden Hüseyin Hüsnü’yü sanki çiftliklerinde bazen Bulgar eşkıyasını saklamakla itham ediyor gibidirler. Belgede kendisinin açıkça “*saflığından bilistifade*” ve yetkililerin haber aldıkları anlaşılan çiftliklerinde ara sıra “*Bulgar eşkıyasının saklandığı*” gerçeği onları kızdırmış olabilir mi? Buna bir de dönemin en büyük problemlerinden birisi olan tefecilik olduğu anlaşılan yarıcılara borç verme meselesinin yarattığı gerginlik eklenince Hüseyin Hüsnü’nün imalarla, sitemlerle dolu şikâyetnamesini geçiştirmiş olabilirler mi? Bu soruların cevaplarını bilemiyoruz. Ancak Osmanlının Balkanlarda son dönemde dayandığı kesimlerden birisi olan toprak beylerinin tipik görüş ve duruşunu ifade eden bu arzuhal her yönüyle dikkate alınmaya değerdir. Bunun karşıt duruş ve tezlerini ise Çernoyef’in mektubunda görmek mümkündür.

Sonuç

Osmanlı Devleti’nde bir Makedonya sorununun ortaya çıkması 19. yüzyılın ikinci yarısındadır. Görünürde birçok sebebi olmakla birlikte en önemli mesele toprak sahipliği meselesidir. Bu durum Müslim ve gayrimüslimleri karşı karşıya getirmiştir. Hatta zaman zaman çıkarları doğrultusunda gayrimüslim gruplar da birbirleriyle çatışmaktan geri durmamışlardır. Bölgede Müslüman grupları çiftlik beyi ve Müslim halk, gayrimüslimleri Bulgar, Sırp, Rum komitalar ve çeteleri temsil etmiştir. Çok taraflı bu denklemde hepsinin üstünde yer alan ama arada kalan devlet, Müslüman toprak sahiplerini koruyup kollamakla itham edilmiştir. Bu durum özellikle toprak sahiplerinin şiddetli komitacı saldırılarına maruz kalmasıyla devam etmiştir. Çiftlik beyleri dışında onların vekilleri statüsünde olan kâhyaları, aile üyeleri de komitacıların saldırısına uğramıştır. Bu saldırıların nedenleri komitacıların çiftlik sahiplerine yazdıkları tehdit mektuplarından okunabilmektedir. Mektuplar ayrılıkçı hareketlerin fikri ve sosyal alt

⁸⁶ BOA, TFR.I.ŞKT, 84/8360, 18 Mart 1322, (31 Mart 1906).

yapısını yansıtmaktaydı. Bunların dışında maddi sorun ve talepleri de barındırıyordu. Çetelerin çiftlik beylerine saldırımlarındaki sebep toprak sahipliği konusu olduğu gibi merkezi otoriteyi temsil etmeleri hasebiyle de hedef tahtasına oturtmuşlardır. Osmanlı Devleti, komitacılar karşısında egemenliğinin bir devamı olarak gördüğü çiftlik beylerini desteklemiştir. Devlet, onları korumak için çiftliklere asker yerleştirmiş ve zararlarını karşılamaya çalışmıştır. Fakat zaman zaman bölgedeki saldırıların şiddetini arttırması, ekonominin bozulması, yetersiz personel sebebiyle bütün çiftlik sahiplerini koruyamamış ve isteklerini yerine getirememiştir. Bu durum karşısında bazı çiftlik beyleri ve onun nazırları komitacılara boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Pes etmeyenler ise çareyi güvenli merkezle veya kule evlere sığınmakta aramışlardır. Sonuçta ister devletin ister çiftlik beylerinin çabaları ellerindeki toprakları korumayı başaramamış ve Makedonya coğrafyasının kaybedilmesine sebep olmuştur.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret Eyalet-i Mümtaze Bulgaristan Evrakı (A.MTZ.(04).

Babiali Evrak Odası Evrakı (BEO).

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH.MKT).

Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı (DH.SYS).

Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH.ŞFR).

Hariciye Nezareti Sofya Sefareti (HR.SFR(04).

Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.(3).

Hariciye Nezareti Tahrirat (HR.TH).

Şurayı Devlet Evrakı (ŞD).

Rumeli Müfettişliği Sadaret Evrakı (TFR.I.A).

Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı (TFR.I.KV).

Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN).

Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı (TFR.I.SL).

Rumeli Müfettişliği Arzuhaller (TFR.I.ŞKT).

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS).

2.Araştırma Eserler

Adanır, Fikret, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.

Alkan, Mustafa, “Hüseyin Hilmi Paşa’nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902-1908)”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C:12, S:1, 2015, ss.242-255.

Altınkaya, Emin İsmail, *Hüseyin Hilmi Paşa'nın Hayatı ve Devlet Adamlığı (1855-1923)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2018.

Altıntaş, Ahmet, “Makedonya Sorunu Ve Çete Faaliyetleri” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:7, S:2, 2005, ss.69-91.

Yarcı, Güler “Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1913)”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C:4, S:1, Ocak 2013, ss.76-114.

Arel, Ayda, “Foça Bağ Evleri ve Kule-Ev Geleneği”, *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1990.

Aşan, Tuğba, *Hüseyin Hilmi Paşa Siyasi Hayatı, Fikirleri Ve Şahsiyeti (1855-1923)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2021.

Aydın, Mahir, “Hüseyin Hilmi Paşa”, *TDVİA*, C:18, İstanbul 1998, ss.550-551.

Aydın, Mithat, “Osmanlı Makedonya'sında Slavist Bulgar Komita Faaliyetleri”, *Belgi Dergisi*, C:2, S:18, Yaz 2019, ss.1587-1606.

Bayraktar, Kaya, “Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)”, *Bilig*, S:69, 2014, ss.1-28.

Belge, Hadi, *19. yüzyıl Osmanlı Taşra İdaresinde Aynaroz Manastırları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018.

Ekinci, Alper Fatih, *Osmanlı Devleti'nde Kışlaklar (XIX. Yüzyıl)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu 2022.

Ertürk, Suzan, *Balkanlar'da Aşırı Milliyetçi Bir Örgütlenme: Makedonya-Edirne Dahili İhtilal Teşkilatı (1893-1912)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2018.

Gücel, Dilek, *Osmanlı Arşiv Belgeleri İle Selanik Vilayetinde Komitacılık: (1890-1913)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2014.

Gümüş, İlker, “Aydın'da Cihanzade İbrahim Ağa Kulesi”, *ANASAY*, S:13, 2020, ss.167-190.

İnalcık, Halil, “Çiftlik”, *TDVİA*, C:8, İstanbul, 1993, ss.313-314.

İrtem, Süleyman Kani, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi*, yayına hazırlayan Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 1999.

Kanaci, Armend, Demirarslan Deniz, Savçın Emine Begüm, “Karadağ Geleneksel Konut Mimarisine Genel Bir Bakış”, *Mimarlık Ve Yaşam Dergisi*, C:7, 2022, ss.467-502.

Karademir, Zafer, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı Osmanlı Toplumunda Kıtliklar (1560-1660)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

Köse, Osman, “Bulgaristan Emareti ve Türkler, (1878-1908)”, *Turkish Studies*, C:1, S:2, 2006, ss.259-302.

Özcan, Tuğrul, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, Gece Yayınları, Ankara 2014.

Özcan, Tuğrul, “Kurumsallaşma Sürecinde Bulgar Millî Meclisi (1879-1885)”, *MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 25, Hatay 2014, s. 99-110.

Özdağ, Abdullah, “Son Sadrazamlardan Hüseyin Hilmi Paşa’nın Hayatı ve Faaliyetleri (1855-1923)”, *Karadeniz Araştırmaları*, S:41, 2014, ss.147-159.

Özküçük, Fatma Gül, *I.Meşrutiyet Dönemi Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

Saatçi, Meltem Begüm, *Makedonya Sorunu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2004.

Tan, Hakan, *Makedonya’da Bulgar Komite Faaliyetleri ve Boris Sarafof*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2013.

Tavşan, Cengiz, Sipahi Serkan, Temiz Betül İrem, “Gürcistan Geleneksel Mestia Evlerinin Mimari Özelliklerinin İncelenmesi”, *İDİL*, 2021, ss.1033-1047.

Tilbe, Özgür, *Hüseyin Hilmi Paşa’nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902-1908)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2018.

Tutal, Osman, “Balkan Coğrafyasında Osmanlı Konut Kültürü”, *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2006.

Uzer, Tahsin, *Makedonya’da Eşkıyalık Tarihi Ve Son Osmanlı Yönetimi*, 3.Baskı, TTK, Ankara 1999.

Weaver, Martin E., “A Tower House At Yeni Foça İzmir” *University of Macedonia Balkan Studies*, C:12, S:1 1971, ss.253-266.

Yıldırım, Bilge, “Foça Kule Evleri” *MİMARLIK*, S:2, 1999, ss.32-37.

Yıldırım, Bilge, *The Tower Houses In Foça*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 1997.